

FODOR JÁNOS

Impériumváltás Marosvásárhelyen 1918–1922

Marosvásárhelyen az impériumváltást megelőző közvetlen eseményeket meghatározták a városi vezetés elsősorban személyes kapcsolataira épülő, Budapestről kapott utasítások. A városi politikai életben, főleg a háborús időszakban, a közélet, valamint a hadiözvegyek és -árvák segítése volt a városi törvényhatóság elsődleges feladata, így a korábbi időszakok politikai vitái elsősorban a szociális és a gazdasági kérdések megoldására korlátozódtak. Ezzel együtt a világháborút megelőzően és még az alatt is az országos politikai élet igen élénken hatott Marosvásárhelyen. Dr. Bernády György 1902-től 1912 végéig tartó polgármestersége idején a város középítkezési és infrastrukturális fejlődési szempontból egyfajta „aranykorát” élte. Politikai szempontból a város „kuruckodó” és „ellenálló” hírében állt, vagyis jelentős ellenzéki politikai elittel bírt. Annak ellenére, hogy a város polgármestere városvezetői minőségében 1910-ig többnyire elzárkózott a politikai kérdésektől, szabadelvű, majd később nemzeti munkapárti orientációját nem tagadta. Ennek ellenére a koalíció éveiben nagyon jól együttműködött az ellenzéki főispánnal, az 1907-ben kinevezett ifjabb Ugron Gáborral. 1910-ben, a legutolsó országgyűlési választásokon, Bernády indulni kívánt, jelöltségét azonban visszavonta Désy Zoltán szintén ellenzéki párti jelölt javára, aki így bejutott az országgyűlésbe. A város másik kerületében Székely Ferenc igazságügyi miniszter indult, aki végül egy másik, szintén győztes kerület mellett döntött, így fiára, Székely Aladárra ruházta át a

mandátumát. Az egyre inkább a Tisza-féle Nemzeti Munkapárt erős emberévé váló Bernády 1913-ban városi főispáni kinevezést kapott. A megyei főispáni tisztségbe Szász Józsefet, Alsó-Fehér vármegye korábbi főispánját iktatták.¹ Ennek hatására a tisztújításokat követően Marosvásárhely polgármesteri székét Hofbauer Aurél korábbi polgármester-helyettes nyerte el. Alpolgármester Nagy Imre, korábbi második tanácsos lett, mindketten Bernády támogatóinak számítottak.

A korszakban létrejövő, a regionális politikákat és átalakításokat szorgalmazó egyesületek (a Székely Társaságok Szövetsége, vagy a későbbi Erdélyi Szövetség) prominens tagjai tartottak meghatározó gyűléseket Marosvásárhelyen. Tagjai között a városhoz köthető, valamint Maros-Torda vármegyei személyiségek voltak (Bethlen István, Désy Zoltán országgyűlési képviselők, Ugron Gábor, Bedő Sándor szintén ellenzékiek).² Azonban a kormánypárt, valamint az Alkotmánypárt és a Függetlenségi Párt képviselői között oly nagyok voltak a közjogi és gazdaságpolitikai kérdésekben az ellentétek, hogy nem igazán tudtak e szervezetek hatékony munkát kifejteni. Továbbá – a néhány gyűlésezést leszámítva – a város életére is kevés befolyással bírtak. A háború kitörésével a városfejlesztés korábbi üteme megtorpant, s egyre inkább a felhalmozott tetemes kölcsönök felvételének megmagyarázására kényszerítették a városvezetést. A háborús állapotok miatt amúgy is nehéz problémákkal küszködő városi adminisztráció menteni próbálta a helyzetet. Ebben nagy segítségére volt Sándor József belügyminiszter, Tisza sógora, a város korábbi főispánja, majd díszpolgára, aki kitűnő kapcsolatban állt Bernády Györggyel. Elkerülhetetlen volt viszont a polgármester „beáldozása” – 1915 márciusában Hofbauer Aurél nyugdíjazását kérte.³ Bár in-

¹ Az 1853-as születésű Szász Józsefet az erdélyi szórványvidék egyik erős Tisza-párti embereként tartották számon. Neki tulajdonították ugyanis, hogy az 1910-es országgyűlési választásokon a koalíciós évek alatt elvesztett alvinci és magyarigeni választókerületeket visszaszerezte a magyar képviselőknek Iuliu Maniutól és Alexandru Vaida-Voievodtól. Lásd Székely Napló, 1912. december 31.

² BÁRDI Nándor: *Otthon és Haza*. Pro-Print, Csíkszereda, 2013. 95–103.

³ *Székely Napló*, 1915. április 1.

doklásában egészségügyi problémákra hivatkozott, valójában a törvényhatósági elégedetlenség és a fővárosi utasítás miatt vált meg tisztségétől.⁴ A városi ügyvitelt a következő tisztújításig Nagy Imre alpolgármester vezette, Bernády segítségével. Emiatt a polgármesteri tisztség két évig betöltetlen maradt (Nagy Imre nem vállalta a tisztséget, valamint a belügyminisztériummal való megegyezés alapján a háború befejezéséig nem tartanak tisztújítást). Ugyancsak 1915-ben az ötvennégy éves Désy Zoltán országgyűlési képviselő, aki önkéntesként jelentkezett a hadseregbe, a Dnyeszter menti harcokban elesett. A város hősi halottjának kultusza alakult, síremlékére párt- és felekezetkülönbség nélkül adakoztak az Ugron Gábor szervezte gyűjtésen.⁵ Désy helyére a városi kerületben Ugron Gábort választották meg az Alkotmánypárt színeiben. Megválasztása egyhangúlag történt, mivel a városi Nemzeti Munkapárt és az Alkotmánypárt között pártközi megállapodás volt. Előbbiek azonban kijelentették, hogy ez alkalommal Désy emlékéhez így járultak hozzá, de a háború után ismét számot tartanak majd a választási kerületre.⁶

1917-ben, a Tisza-kormány bukása után közvetlenül lemondott annak városi kormánybiztosa, Bernády György főispán.⁷ Megvált pozíciójától Szász Albert megyei főispán is. Helyére Inczedy Jocksmann Nándor városi és megyei főispánt neveztek ki, aki 1918. november 23-i lemondásáig vezette a város és a megye ügyeit. Az új főispán beiktatását a pártok helyi vezetői is üdvözlötték: Bedó Sándor a városi Alkotmánypárt vezetőjeként, Sebestyén Miklós a Nemzeti Munkapárt, Petri Zsigmond a Függetlenségi és 48-as Párt nevében.⁸ Az új kormány belügyminisztere Ugron Gábor lett, aki a városnak 9 millió koronás rendkívüli segílyt utalt a nehéz anyagi helyzet megoldására.

⁴ *Pesti Hírlap*, 1915. április 19.

⁵ Simó Géza, a Munkásotthon működtetője is hozzájárult. *Székely Napló*, 1915. július 29.

⁶ *Székely Napló*, 1915. augusztus 1.

⁷ BERNÁDY György: *Nyílt levél*. In: NAGY Miklós Kund (szerk.): *Bernády György: Emlékiratok*. Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány, Marosvásárhely, 2007. 43.

⁸ *Székely Napló*, 1917. július 31.

A korábbi kormányzat megállapodásával szakítva (vagyis kivárni a háború végét) még ugyanebben az évben megtartották a tisztújítást is a városházán. A városi törvényhatósági bizottság polgármesternek dr. Marthy Ferencet választotta.⁹ Megválasztása egyhangúlag történt, kihívója nem volt, de megválasztását a belügyminiszter, Ugron is „melegen óhajtotta”.¹⁰ Az addigi ügyvezető polgármester-helyettes a tisztújítás során funkciójában maradt, de rögtön szabadságra utazott, kipihenni a két év fáradalmait. Ezzel megvalósult az utolsó városi elitcserre az impériumváltást megelőző időszakban.

Tisza politikájának baloldali ellenzői közül a városi politikában Turnowsky Sándor, Simó Géza és Csetri János csoportja emelhető ki. Petri Zsigmond leginkább egy jobboldali ellenzékét képviselt. Turnowsky Sándor ügyvéd budapesti tanulmányai során került kapcsolatba a Galilei Körrel.¹¹ 1911–1912-ben a kör elnöke volt, megpróbálta Erdélybe is kiterjeszteni a mozgalmat.¹² 1918-ban szabadságot kért katonai szolgálatából, ahova később nem tért vissza.¹³ A városi törvényhatósági bizottság tagja volt. 1918 folyamán több alkalommal utazott Budapestre, ahol a Jászi Oszkár vezette Polgári Radikális Párt helyiségében találkozott az akkor illegalitásban levő galileistákkal, politikai meggyőződését pedig több alkalommal igyekezett érvényesí-

⁹ SEBESTYÉN Mihály: *Időtár*. II. Mentor, Marosvásárhely, 2010. 217.

¹⁰ Marthy Ferenc Bernády polgármestersége idején került az adminisztrációba. Karrierjét aljegyzőként kezdte, majd rendőrfőkapitány-helyettesé nevezték ki. Bernády támogatója volt. *Székelly Napló*, 1917. augusztus 4.

¹¹ A Galilei Kör 1908-őszén alakult mint a Szabadgondolkodók Magyarországi Egyesületének főkegyesülete, főleg bölcsész- és orvostanhallgatókból állt, de folyamatosan bővült. Elsősorban a felekezeti és hivatalos (vagyis egyetemi) egyesületek ellen szóltak, mivel szerintük azok nem nevelték az egyetemi hallgatókat tudományos érdeklődésre. TÖMÖRY Márta: *Új vizeken járok. A Galilei Kör története*. Gondolat, Budapest, 1960. 43.

¹² Egy kolozsvári fiókszervezet alakításával próbálkozott Darvas Simon és Bálint Zoltán kolozsvári orvostanhallgatók részvételével, akiket 1918-ban, kolozsvári katonáskodása alkalmával hozott kapcsolatba a budapesti központtal. A szervezet működéséről keveset lehet tudni, Turnowsky szerint két román bölcsészhallgató – Emil Petrovici és Constantin Daicovici – is tagja volt. TÖMÖRY Márta: i. m. 136. Apáthy visszaemlékezése szerint meg tudta akadályozni, hogy létrejöjjön a Galilei-kör kolozsvári fiókja. APÁTHY István: Erdély az összeomlás után. *Új Magyar Szemle*, 1921/2–3. 149.

¹³ ANDJ MS Fond Personal Turnowsky Sándor, dos. VI./1., 6. f.

teni a városi törvényhatóságban. Az augusztus 22-i gyűlésen indítványozta a virilizmus azonnali eltörlését, amire a városi törvényhatósági bizottság többsége elutasítóan reagált, mivel szerintük „különösen nemzetiségi szempontból rejt magában veszedelmet” a virilizmus eltörlése.¹⁴ Kompromisszumként Turnowskynak sikerült elérnie, hogy a törvényhatóság feliratban kérelmezte a kormányt a virilizmus eltörlését célzó törvénytervezet elkészítésére. Végeredményben a történelmi események sorozata (a Nemzeti Tanács megalakulása, később a román megszállás és impériumváltás) megszüntette a virilizmus intézményét, így 1918-ban már nem készítettek listát a város legtöbb adót fizető polgáraitól.

A marosvásárhelyi Nemzeti Tanács megalakulása

A Polgári Radikális Párt politikai állásfoglalását a nemzetiségi kérdésben Turnowsky sikertelenül próbálta érvényesíteni a városi törvényhatóságban. 1918 nyarán szerette volna elérni, hogy a városi törvényhatósági bizottság kérvényezze a parlamenttől a nemzetiségek helyhatósági és kulturális autonómiáját, amit az egyhangúlag elvetett.¹⁵ A bizottság október 22-i gyűlésén, a bizonytalan háborús kimenetelre, továbbá a fennálló közjogi helyzetre való tekintettel, egy nyilatkozatot fogadott el: „E város közönsége teljesen megérti a történelmi események parancsoló szavát. Lelkes híve a magyar állam teljes és tökéletes demokratizálásának, amelynek keretében minden nemzetiségnek teljes politikai, gazdasági és kulturális szabad fejlődést kell élveznie, de emellett utolsó fiának utolsó leheletéig ragaszkodik az ezer esztendő magyar állam állami és területi integritásához.”¹⁶ A románokat Erdély negyedik nemzetiségének tekintették a nyilatkozatban (a magyar, a székely és a szász mellett), akik szám-

¹⁴ ANDJ MS Fond Primăria Municipiului Târgu-Mureș, Consiliul Municipal Târgu-Mureș 98/1918, 72–74. f.

¹⁵ ANDJ MS Fond Personal Turnowsky Sándor, dos. VI./1., 6. f.

¹⁶ ANDJ MS Fond Primăria Municipiului Târgu-Mureș, Consiliul Municipal Târgu-Mureș 98/1918, 89–91. f.

belileg többségben vannak egyes régiókban, elsősorban mezőgazdasággal foglalkoznak, és „kevésbé kulturáltak”. A városi törvényhatósági bizottság nemzetiségekről szóló álláspontját ismertetve Turnowsky a Polgári Radikális Párt 1918. október 14-én tartott kongresszusán¹⁷ felszólalásában kiemelte, hogy „nagyon ki van élesedve a helyzet Erdélyben a magyarság és a nemzetiségek között”.¹⁸ Ekkor kapott utasítást Jászitól, hogy alakítsa meg a párt marosvásárhelyi szervezetét. Marosvásárhelyen az ellenzékinek számító pártok közül csak a szociáldemokratáknak volt helyi szervezett tagozata, amely Csetri János vezetésével működött.¹⁹ Turnowsky október 27-re meghirdette a Polgári Radikális Párt alakuló gyűlését, névre szóló meghívót küldve mintegy ötven személynek, akik szerinte politikailag hasonló nézeteket vallottak. Az alakuló ülésen harmincheten vettek részt, elsősorban értelmiségiek (tanárok, orvosok, mérnökök), túlnyomórészt azon kispolgárok, akik nem kaptak szerepet a városi politikában, nem voltak a tanács tagjai.²⁰ Ebbe a kategorizálásba csupán Hofbauer Aurél nyugalmazott polgármester nem tartozott bele, aki valószínűleg politikai számításból vállalt szerepet (azelőtt ugyanis nemzeti munkapárti nézeteket vallott), amiben az is szempont lehetett, hogy a városi törvényhatóság ne

¹⁷ LITVÁN György: *Jászi Oszkár*. Osiris, Budapest, 2003. 133.

¹⁸ ANDJ MS Fond Personal Turnowsky Sándor, dos. VI./1., 7. f.

¹⁹ A Szociáldemokrata Párt marosvásárhelyi tagozatának megalakulása az első világháború előtti időszakra tehető. 1911-ben a budapesti főtítkársággal való levelezésüket a Politikátörténeti Intézet Levéltára őrzi: PTI 658. f. 6/94. ó. e.

²⁰ A tagság a következőkből állt : Bíró Ármin postatiszt, Békés Géza mérnök, Büchler Pál tanár, Chevassus Ferenc tanár, Csergő Tamás tanár, Csetri János pártelnök, Csorba Sándor postafőnök, Ehrenberger Mátyás párttitkár, Engelberg Dezső tanító, Farkas Samu titkár, Farkas Róbert ügyvéd, Ferenczi Zsigmond postafőtiszt, Haják Károly tanár, Halász József bankigazgató, Hofbauer Aurél ny. polgármester, Jakobi Márkus ügyvéd, Kertész Rezső kereskedő, Komjáthi Nándor tisztviselő, Kövesdi Samu pénztáros, László Árpád tanár, László György vállalkozó, Lukács Bálint szabómester, Lukács Imre tisztviselő, Molter Károly tanár, Nagy Samu nyomdatulajdonos, Orosz Mihály táblabíró, Osváth Kálmán orvos, Pogány László mérnök, Pontet Sándor mérnök, Rác Lajos iparkamarai főtítkár, Révész Béla könyvkereskedő, Simó Géza tanár, Székely Ferenc bútorgyáros, Székely József tisztviselő, Széplaky Ödön táblabíró, Telegdi Márton rendőrkapitány, Turnowsky Sándor ügyvéd, Zöld Gábor tanár. *Tűkőr*, 1918. október 29.

maradjon ki egy lehetséges politikai szervezkedésből, erről érdemben informálják, vagyis ellenőrizhesse azt. Hofbauer a gyűlésen mondott beszédében erre tesz utalást: „be kell állni az új erőtényezők sorába”, valamint az általános szavazati jog bevezetése, a gyülekezési jog és a sajtócenzúra megszüntetése mellett foglalt állást.²¹ Turnowsky, aki ideológiai szervezője és közvetítője volt az eseménynek, ismertette a párt programját,²² miután a gyűlés Hofbauer Aurélt elnöknek, Farkas Róbertet, majd lemondása után Révész Bélát alelnöknek, Turnowskyt titkárnak, Molter Károlyt jegyzőnek választotta meg.²³ A gyűlés után táviratilag üdvözölték a budapesti Nemzeti Tanácsot, válaszul azt az utasítást kapták október 30-án, hogy a helyi Károlyi-párttal és a szociáldemokratákkal alakítsák meg a marosvásárhelyi Nemzeti Tanácsot. Ezt követően Turnowsky először a Károlyi-párt megszervezésével foglalkozott. Ebben az ügyben felkereste Petri Zsigmond mérszárost (a Függetlenségi és 48-as Párt korábbi vezetőjét) és Kovács Elek lapszerkesztőt, akik az ügy mellé álltak (október 26-án a fiatalság rendezett tüntetést a városban az önálló független Magyarország mellett, éltetve Károlyit, előttük Kovács Elek tartott beszédet, így nem volt kérdéses a politikai nézete).²⁴ A párt tulajdonképpen korábban is létezett, Turnowsky szerepe leginkább az „ideologizálás” tudatosításában volt.²⁵ Az események hatására végül Petri Zsigmond pártelnök

²¹ Uo.

²² „A radikális párt nem jelszavakat hangoztat, hanem tudományos kutatások alapján állapítja meg az ország bajainak okait s keresi az orvoslási módjait. Meg kell teremteni az országban a dolgozó emberek, a termékeny munka uralmát s ki kell ragadni a hatalmat a dologtalanok, a privilegizáltak és az üzleti sovíniszták kezéből.” Az osztályellenes retorika mellett megfogalmazta a reformok szükségességét is, amelyet az addigi közjogi pártok nem vittek véghez. Beszédében felismerhető Jászi Oszkár retorikája, amelyet Turnowsky az október 14-i budapesti radikális párti kongresszuson hallott. LITVÁN György: i. m. 133–134.

²³ ANDJ MS Fond Personal Turnowsky Sándor, dos. VI./1., 6. f.

²⁴ Uo.

²⁵ Vagyis tisztázni kellett, hogy a Károlyi-féle Függetlenségi Párt nem egyenlő a korábbi Justh–Kossuth vezette egyesült ellenzékével, de az Apponyi–Wekerle-vonaltól is különbözik. „Pedig egy politikai párt vezetőinél fontos, hogy a párt nevét hibátlanul le tudják írni. Az új cégfestésnél pedig vigyázni kell, hogy vagy a Károlyi neve, vagy a 48 elmaradjon.” *Tűkőr*, 1918. november 10.

és Kovács Elek titkár hívta össze és szervezte meg az említett két másik városi párttal azt a népgyűlést, melynek keretében október 31-én megalakult a Magyar Nemzeti Tanács.²⁶ A kezdeti lelkesedéssel párosuló bizonytalanságot érzékeltette, hogy a gyűlést követően a tömeg éltette a Nemzeti Tanácsot, a független Magyarországot (és Károlyi miniszterelnököt). Eközben a főtéri Kossuth-szobor előtt elszavalták a *Nemzeti dalt*, majd ezt követően a *Himnusz*t és a *Marseillaise*-t is énekelték.²⁷

A városi Nemzeti Tanács intézménye, tagsága

A marosvásárhelyi Magyar Nemzeti Tanács a budapesti mintára és utasításra 1918. október 31-én alakult meg, a városi Károlyi-párt, a Polgár Radikális Párt és a Szociáldemokrata Párt vezetőiből és szimpatizánsaiból állt, de megalakulása népgyűlésként volt meghirdetve, így csatlakozott hozzájuk a nevelőmunkások szövetsége (nem politikai szervezet, a Munkás Otthon résztvevői) is. A csatlakozott szervezetek sora a megalakulás után egyre bővült. A Nemzeti Tanács tagsága főleg olyan személyekből állt, akik addig nem voltak aktív résztvevői vagy tényezői a városi politikának. A tagság soraiban az értelmiség és a városi kispolgárság képviselői voltak többségben (akik korábban Turnowsky hatására csatlakoztak a polgári radikálisokhoz), kiszorítva az addig rendszeresen politizáló vidéki arisztokráciát (és azok befolyásos embereit), valamint a városi tanács polgári demokratikus átalakulással egyet nem értő tagjait. Marosvásárhely ilyen szempontból különbözött a többi székelyföldi várostól (például Székelyudvarhelytől), ahol nem létezett szervezett munkásság vagy más politikai szervezet, ezért az ottani nemzeti tanácsokat az addigi politikai réteg soraiból alakították meg.²⁸ A mintegy ezerötyszáz fős tömeg

²⁶ *Ellenőr*, 1918. október 30.

²⁷ *Tükör*, 1918. november 3.

²⁸ Székelyudvarhelyen Paál Árpád lett a Nemzeti Tanács elnöke, aki korábban vármegyei főjegyző volt. A helyi szociáldemokrata pártot sem a Nemzeti Tanács megalakítása céljából hozták létre, hanem elsősorban a megszállást követő túlélési, stratégiai megfontolásból. BÁRDI Nándor: i. m. 43–46.

előtt tartott népgyűlésen a következő tagokat választották meg: Antalfy Endre tanár, Beney Antal igazgató-tanító, Bogyó Péter fémmunkás, Büchlre Pál tanár, Csetri János pártelnök, Csergő Tamás tanár, Ehrenberger Mátyás vasúti munkás, Erős József ügyvéd, Gáspár Antal magánzó, Halász József bankigazgató, Hofbauer Aurél nyugalmazott polgármester, Kapusi Imre tanár, Keresztes Béla kelmefestő, Kobori János tanár, Kovács Elek szerkesztő, Molter Károly tanár, Nagy Géza magántisztviselő, Paál Gusztáv gimnáziumi igazgató, Pogány László vegyész-mérnök, Petri Zsigmond mészáros, Révész Béla könyvkereskedő, Simó Géza tanár, Szentgyörgyi Dénes igazgató-tanító, Turnowsky Sándor ügyvéd. Később csatlakozott Bíró András református lelkész és Fekete Andor ügyvéd (a városi törvényhatósági bizottság delegáltja).²⁹

A marosvásárhelyi Nemzeti Tanácsban a meglepetést Antalfy Endre orientalista, kollégiumi tanár színre lépése jelentette, aki korábban szintén nem volt komoly politikai tényező. Előmenetelét a véletlen hozta, nem a tudatos készülődés: a Nemzeti Tanács alakuló népgyűlésén Hofbauer Aurél személyét kifogásolta, annak beszédét megszakítva, amit a népgyűlés ovációval fogadott, akkora népszerűséget szerzett, hogy elnökké választották.³⁰ Alelnökök a szervező pártok vezetői voltak: Kovács Elek és Csetri János, titkár Turnowsky Sándor, jegyzők Simó Géza és Molter Károly tanárok, valamint vagyónórként Halász József bevallottan szocialista nézeteket valló bankigazgató volt.³¹ Tulajdonképpen ők sem voltak korábban aktív résztvevői sem a törvényhatóságnak, sem a városi politika más területeinek. A további tagok választásánál rendezőelv volt a három párt általi javasoltak beválasztása, de mivel egyes értelmiségiek

²⁹ *Tükör*, 1918. november 3.

³⁰ A korabeli sajtó alig említi a vitát, inkább a visszaemlékezések emelik ki, ahol Antalfy a volt polgármester beszédét, illetve személyét kifogásolta. ANDJ MS Fond Personal Turnowsky Sándor, dos. VI./1., 9. f., valamint Antalfy visszaemlékezése: ANDJ MS Fond Personal Antalfy Endre, 53, 15. f.

³¹ PAL-ANTAL Sándor: *Consiliul Național Maghiar din Târgu-Mureș și atitudinea sa față de Unirea Transilvaniei cu România*. Marisia, Marosvásárhely, 1979. 386. Halász „szocialista” nézeteiről lásd Szocialista főispán. *Tükör*, 1918. november 19.

– mint Antalfy Endre, Molter Károly – egyetlen városi politikai szervezethez sem tartoztak, a független szervezetek, vállalatok és közalkalmazottak is csatlakozhattak a tanácshoz.³²

A Nemzeti Tanács tagjai között már a megalakulás után konfliktus keletkezett, amely a politikai meggyőződésen alapult: Hofbauer Aurél például az alakuló gyűlési beszédének sikertelensége után már nem vállalt aktív szerepet a tanács munkájában. Kovács Elek lapszerkesztő pedig javasolta a városi törvényhatósági bizottság, valamint a megyei vezetőség tagjainak a felvételét, amit a Nemzeti Tanács balszárnyához tartozó tagjai elvetettek. Az ilyen típusú feszültség a tanácson belül állandó volt. A nézeteltérésekből adódó feszültségek egyértelmű célja a városi (és a megyei) politikum tagjainak az „átmentése”, vagy a helyzethez való alkalmazkodás volt.³³ Hasonló konfliktusok miatt néhány alapító tag már az elején otthagya a városi szervezetet és a fővárosban folytatta: Turnowsky Sándor Jászi Oszkár meghívására november 16-án Budapestre utazott, ahol a Polgári Radikális Párt országos titkári posztjára került. Elutazását követően kizárták a marosvásárhelyi Nemzeti Tanácsból,³⁴ a tanács budapesti bizalmas kapcsolatai is megszakadtak, ettől kezdve az utasítások tudomásul vétele volt az egyetlen kommunikációs forma Budapesttel.

³² Például Kabdebó Erna, aki a helyi feminista szervezet vezetője (Antalfy jegyese), de később csatlakoznak a Székely és Réti Bútorgyár munkásai, a Posta és Távirati Hivatal alkalmazottai. SEBESTYÉN Mihály: *Antalfy Endre avagy Marosvásárhely színeváltozása*. In: PÁL-ANTAL Sándor–SZABÓ Miklós (szerk.): *Marosvásárhely történetéből*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 1999. 60.

³³ Antalfy visszaemlékezése szerint egyik jellemző példa Bedó Sándor ügyvédi kamarai elnök esete, aki a megszállás után, a budapesti kommün hírére vette fel a kapcsolatot a tanáccsal, kijelentvén, hogy „ő és az Ügyvédi Kamara minden tagja elfogadják a kommunizmust, a magántulajdon fenntartásával”. Később Budapestre emigrált. ANDJ MS Fond Personal Antalfy Endre, 53, 22. f.

³⁴ Turnowsky visszaemlékezése szerint Jászi azzal is marasztalta Budapesten, hogy a marosvásárhelyi Nemzeti Tanács úgyszólván megszűnik hamarosan. Kétségtelen, hogy Turnowsky kényelmesebb környezetnek érezte a budapesti polgári radikális köröket, mint a marosvásárhelyi Nemzeti Tanács meddő politikai csatározásait. ANDJ MS Fond Personal Turnowsky Sándor, dos. VI./1., 12–13. f.

A Székely Nemzetgyűlés kudarca

A városi Nemzeti Tanács a megyei felügyeletre is igényt tartott, így szembehelyezkedett a megyei Nemzeti Tanács alakítására irányuló kísérletekkel a vidéki arisztokrácia tagjai (Toldalaghi Mihály), valamint a megyei törvényhatósági testületi tagok (Szoboszlai László, Szenner József) képviselőiben.³⁵ Toldalaghiék mozgalma leginkább a marosvásárhelyi Nemzeti Tanács politikai befolyását ellensúlyozta volna, amely csatlakozott ahhoz a Bethlen István szervezte akcióhoz, amely a november 28-i Erdélyi Székely Nemzeti Tanács megszervezését vállalta.³⁶

Bethlen István szervezkedése reakció volt Jászi Oszkár aradi tárgyalásainak kudarcára.³⁷ Jászinak nem sikerült kiegyeznie az erdélyi románság képviselőivel, akik a magyar államhatalomtól való teljes elszakadást tűzték ki célul.³⁸ Ugyanekkor (1918. november 13.) történt a belgrádi katonai konvenció aláírása is, ami utat nyitott a román hadseregnek a Maros demarkációs vonalig való előrenyomuláshoz.³⁹ A katonai konvenció és az aradi tárgyalások eredményeinek tudatában Bethlen István november 17-én több erdélyi vezetőt hívatott Marosvásárhelyre, ahol egy „székely nemzetgyűlés” megszervezését próbálta előkészíteni.⁴⁰ Ennek eredményeképpen november 19-én megalakult egy szervezőbizottság, amelynek feladata az említett Erdélyi Székely Nemzeti Tanács megszervezése lett volna. A szervezőbizottság elnöke Bodó Sándor királyi főügyész volt, de a bejelentett akcióhoz részvételükkel és támogatásukkal csatlakoz-

³⁵ *Ellenőr*, 1918. november 6.

³⁶ *Ellenőr*, 1918. november 20.

³⁷ A tárgyalásokra 1918. november 13–14-én került sor. JÁSZI Oszkár: *Visszaemlékezés a román nemzeti komitéval folytatott aradi tárgyalásaimra*. Lapkiadó és Nyomdai Műintézet Rt., Kolozsvár, 1921.

³⁸ Jászi kompromisszumos megoldását, mely szerint a svájci kantonrendszert alapul véve közös önkormányzatok jöhettek volna létre, teljes mértékben elvetették. JÁSZI Oszkár: i. m. 10.

³⁹ RAFFAY Ernő: *Erdély 1918–1919-ben*. Magvető, Budapest, 1987. 84–85.

⁴⁰ A megszólított személyek között szerepelt Apáthy István, Ugron Gábor volt belügyminiszter, Urmánczy Nándor. ROMSICS Ignác: *Bethlen István*. Osiris, Budapest, 1999. 107.

tak a székelyföldi és az erdélyi városok és községek nemzeti tanácsai.⁴¹ A budapesti Székely Nemzeti Tanács küldöttsége csatlakozása mellett felkereste Jászi Oszkárt, akit megpróbáltak megnyerni az ügynek.⁴² Tulajdonképpen ismervén a román nemzeti törekvéseket, a román nemzeti nagygyűlést próbálták megelőzni az akcióval, amihez a szászok támogatását is megpróbálták elnyerni.⁴³ A szervezés anyagi hátterét gyűjtéssel igyekeztek előteremteni 100 és 1000 korona közötti tételekből. Szentgyörgyi Dénes kapott megbízást a pénz összegyűjtésére: mintegy 6750 korona gyűlt össze.⁴⁴

Egyedül a marosvásárhelyi Nemzeti Tanács ellenezte a gyűlés szervezését, mivel a múlt rendszer politikusai – félreértélve a helyzetet – azt támadásként minősítették.⁴⁵ Azonban minden jel arra mutat, hogy a városi Nemzeti Tanácsnak valószínűleg nem volt tudomása Jászi aradi tárgyalásának kudarcáról, valamint a belgrádi katonai konvenció miatti közeledő román bevonulásról. A nagygyűlés szervezése Bethlenék visszavonulásával⁴⁶ végül a marosvásárhelyi Nemzeti Tanácsra hárult. Bethlen nem tudta megnyerni Kolozsvárt (Károlyi bizalmasát,

⁴¹ Például Torda, Gyulafehérvár, Déva, Zilah stb. bejelentették csatlakozásukat és részvételüket a gyűlésen. *Székely Napló*, 1918. november 23.

⁴² Ezt úgy próbálták elérni, hogy az ún. „székely kérdés” megoldását a Jászi-féle kantonális elvek szerint képzelték el. *Székely Napló*, 1918. november 23.

⁴³ Ellenben a románokra nem igazán számítottak. Több sajtóorgánium közül egyedül az *Ellenőr* említette, hogy „minden nemzetiség tagjait, nem zárva ki a románokat sem, szívesen látja mindazokat, akik közre akarnak működni Erdély mentési munkálataiban”. *Ellenőr*, 1918. november 20.

⁴⁴ *Ellenőr*, 1918. november 22. Adakoztak többek között: Marthy Ferenc polgármester, Kovács Ferenc, Bodor Pál igazgató, Bethlen István, Madaras József ügyvéd, Malom Dezső orvos, Ferenc Zsigmond ügyvéd, Szilágyi Lajos szabó, Köllő Ignác alispán, Sebess Jenő ügyvéd, Szász Károly árvaszéki elnök, Balla Aladár főjegyző, Cimbalmos József tanár, Bodó Sándor főügyész, Rettegi Géza igazgató, Zöld Gábor tanár.

⁴⁵ A városi Nemzeti Tanács komoly bírálatokat is megfogalmazott Bethlen Istvánnal szemben: „A székely szó nem jogcím arra, hogy nemzetmentőnek nevezzék ki magukat [Bethlen és társai]. Mert nincs külön székely érdek és nincs külön magyar érdek. A székelyföldi magyar és a magyar székely nem jelent kétféle népréteget, s bárhogyan is nevezzük az Erdélyben lakó magyarokat, ezeknek célja csakis egyféle lehet: rendet, békességet teremteni s megmenteni ezt az országrészt az új köztársaságnak.” *Tükör*, 1918. november 19.

⁴⁶ Romsics Ignác: *Bethlen István. Politikai életrajz*. Magyarországi Kutató Intézet, Budapest, 1991. 74.

Apáthy Istvánt) a „székely” ügynek,⁴⁷ ezért a szervezésből való kihátrálása miatt a nagygyűlésnek már csak szimbolikus jelentősége volt, ahol a területi integritás kérdése volt a legfontosabb. A székely állam (vagy önállóság) kérdése fel sem merült, mivel ekkorra Székelyföld egy részét már megszállta a román hadsereg.⁴⁸ A vártnál kevesebben jelentek meg, de így is többzreres létszámmal képviselte magát az erdélyi magyarság.⁴⁹ A gyűlés szónokai az integritásról, a demokratikus Magyarországról beszéltek.⁵⁰ A gyűlésen elfogadott, *A világ népeihez!* című határozat valójában az erdélyi románoknak szólt, a demokratikus szövetségi népköztársaság előnyeit hangsúlyozva, de belekerültek a megszállók által elkövetett sérelmek, jogsértések. A gyűlés a kormányhoz intézett kérelmében a megszállás lehetőleges elkerülését kérte, valamint hogy az Erdélyi Nemzeti Tanácson belül hozzanak létre egy olyan szervezetet, amely a székelységet szervezné meg.⁵¹ Erre már végképp nem került sor, mivel december 2-án a román hadsereg bevonult Marosvásárhelyre.⁵²

A Nemzeti Tanács és a városi törvényhatóság politikai vitái

A marosvásárhelyi Magyar Nemzeti Tanács a városi törvényhatósági bizottsággal párhuzamosan működött, Károlyi október

⁴⁷ A nagygyűlésről Apáthy nem említ semmit visszaemlékezésében. Kertész Jenő (kolozsvári ügyvéd, Apáthy mellett tagja volt az ottani Nemzeti Tanácsnak) a magyarság egyedüli központjának Kolozsvárt látta, ezért nem tudta értelmezni a Székely Nemzeti Tanács megalakulását, ezért azt teljesen fölöslegesnek tartotta. KERTÉSZ Jenő: A tíz év előtti Erdély napjai. *Korunk*, 1929. február. <http://korunk.org/?q=node/4748> (Letöltve: 2014. 11. 27.)

⁴⁸ RAFFAY Ernő: i. m. 149.

⁴⁹ A *Kolozsvári Hírlap* a létszámot ötezerre, a *Világ* kétezerre teszi. Uó. 339.

⁵⁰ A következő személyek szólaltak fel: Antalffy Endre, Bíró Balázs és Szádeczky Lajos egyetemi tanárok, Ravasz László püspökhelyettes, valamint Szóts János (Kolozsvár) és Csetri János szociáldemokrata vezetők. Feltehetően Bethlen István és Bodó Sándor is jelen volt a gyűlésen, ők azonban nem szólaltak fel. Romsics Ignác: *Bethlen István*. i. m. 108.

⁵¹ *Székely Napló*, 1918. november 30.

⁵² A nagygyűlés szimbolikus mivolta hasonlított a kolozsvári, 1918. december 22-i magyar nagygyűlésre (a román megszálló hadsereg mindkét esetben napokra rá vonult be a városba).

31-i kormányalakítása után pedig ez utóbbi helyét, funkcióját próbálta átvenni mint egyetlen legitim vezető szerv. A valóságban inkább kiegészítette annak szervezési, segélyezési munkáját. A Nemzeti Tanács működése nem érintette a forradalomban helyükön maradt kormányhatóságok (városi, megyei főispán és hivatala), közigazgatási szervek (polgármester és a tanács) jogkörét, csupán a főispán személyére tehetett ajánlatot, a többi tisztviselő lecserélésére nem volt módja.⁵³ A két szervezet közötti érdekkonfliktus úgy nyilvánult meg, hogy míg a városi tanács politikai és közigazgatási vezetői (ez esetben Marthy Ferenc polgármester, valamint Nagy Imre polgármester-helyettes) minimálisan érintkeztek a Nemzeti Tanáccsal, addig pénzügyileg támogatták az ellenakciónak számító, fentebb említett november 28-i nagygyűlés létrejöttét. Hatalmi érdekből nem lemondással reagáltak az új államformára (mint ahogy a főispán, Inczedy Jocksmann Nándor tette), hanem letették az előírt esküt a népkormányra.⁵⁴ A további bizonytalanságok elkerülésére Nagy Imre polgármester-helyettes megalakította a Városi Alkalmazottak Szövetségét, amely a bizonytalan politikai helyzet miatt próbálta biztosítani a városi közalkalmazottak folyamatos bérezését (miközben a Nemzeti Tanács adományokból és önkéntes alapon tartotta fenn magát). A november 28-i nagygyűlés után a városi tanács, valószínűleg a békülés reményében, tizennyolc városi tanácsost választott, akik között voltak addigi városi tanácstagok (de a Nemzeti Tanácsban is szerepeltek, mint Kovács Elek, Fekete Andor, Soós László stb., így őket csupán újraválasztották), és mellettük helyet kaptak a Nemzeti Tanács tagjai is, akik nem voltak városi tanácsosok (mint Antalfy Endre, Révész Béla, Morvay Zoltán, Farkas Róbert stb.).⁵⁵ Egyedül Csetri János tagságát nem szavazták meg (személye a tanács számára elfogadhatatlan volt baloldalisága miatt). Emellett a gyűlésén a városi köztisztviselők fizetésének mielőbbi megoldását, valamint a közeledő megszállás

⁵³ ANDJ MS Fond Personal Antalfy Endre, 53, 17. f.

⁵⁴ *Ellenőr*, 1918. november 9.

⁵⁵ Mandátumuk három évre szólt. ANDJ MS Fond Primăria Municipiului Târgu-Mureș, Consiliul Municipal Târgu-Mureș 98/1918, 107–126. f.

miatt a városi pénz és vagyonértékek biztonságba helyezését tárgyalták.⁵⁶

A Nemzeti Tanács tevékenységi köre

A marosvásárhelyi Nemzeti Tanács fő tevékenységéhez tartozott, ahogy az ország többi településein működő nemzeti tanácsoknak is, a közrend fenntartása és a közélet meg szervezése.⁵⁷ Megalakulásával együtt járt a rendfenntartást vállaló nemzeti gárda (vagy nemzetőrség) létrejötte is, amely a rendőrség⁵⁸ és a városi önkéntesekből álló népőrség segítségével járőrözött. A rendfenntartók járőröztek, felosztva maguk között az utcákat. Közbenjárásukkal a polgári forradalom első napjaiban szerveződő tömegmozgalmak tüntetési incidens nélküli levezénylése is sikeres volt, valamint több alkalommal foglaltak le a városból kicsempészésre szánt javakat.⁵⁹ A polgárőrség megakadályozta a városban azon típusú konfliktusok kialakulását, amelyek ebben az időben a vidékre jellemzőek voltak.⁶⁰ A két szervezet (a városi törvényhatósági bizottság és a Nemzeti Tanács) között a rendőrfőkapitány személye jelentette az egyik közös kapcsolatot. Varga Lajos rendőrfőkapitányt 1908-ban nevezték ki a marosvásárhelyi rendőrség élére. A Békés vármegyéből származó főkapitány korábban Gyulán és Kaposváron szolgált a helyi rendőrség kötelékében. Marosvásárhelyre kerü-

⁵⁶ Ez volt az utolsó olyan városi gyűlés az impériumváltás előtt, amelyről fennmaradt levéltári jegyzőkönyv. ANDJ MS Fond Primăria Municipiului Târgu-Mureș, Consiliul Municipal Târgu-Mureș 98/1918, 107–126. f.

⁵⁷ Romsics Ignác: *A Duna-Tisza köze hatalmi-politikai viszonyai 1918–1919-ben*. Akadémiai, Budapest, 1982. 40–43.

⁵⁸ A városi rendőrfőkapitány, valamint a katonai kötelek parancsnokai hivatalból helyet kaptak a Nemzeti Tanács bizottságában.

⁵⁹ A polgárőrség térítette vissza azt a karavánt, amely a Pesti Hitelbank és a marosvásárhelyi Cukorgyár tulajdonosa rendelkezése alapján a cukorgyár raktáron levő készleteit a vidéki mágnások kastélyaiba. ANDJ MS Fond Personal Antalffy Endre, 53, 17. f.

⁶⁰ Például Mezősámsondon, ahol fosztogatások történtek, illetve egyesek vérbosszút szerettek volna venni a helyi nagybirtokoson. A Marosvásárhelyre menekült vidéki arisztokrácia viszonylag biztonságban volt. ROMSICS Ignác: *Bethlen István*, i. m. 71.

lése óta együttműködött a városi vezetéssel, és kitűnően ismer-
te a városi viszonyokat.

A közéletkezés elsősorban a leszerelt (vagy még fegyverben
levő, hazatérő) katonákra koncentrált, az egynapi 8000 főt ki-
szolgáló konyha felállításával. A leszerelt katonák elégedetlen-
ségét a Nemzeti Tanács egy Munkásközvetítő Bizottság létreho-
zásával próbálta csökkenteni, amelynek segítségével munka-
helyhez és keresethez juthattak.⁶¹ Továbbá olyan intézkedése-
ket hoztak, mint a cenzúra beszüntetése, a szeszes italok áru-
sításának a betiltása, valamint a közegészségügy megőrzése.⁶²

Nemzetiségi kérdésben a marosvásárhelyi Nemzeti Tanács ál-
laspontja különbözött a városi tanács korábban ismertetett néze-
teitől, a szászrégeni Román Nemzeti Tanács megalakulása után
azonnal felvette a kapcsolatot velük Ioan Harșia ügyvéden ke-
resztül.⁶³ Városi szintű román–magyar együttműködésről a dec-
ember 2-i román megszállás előttről nincs tudomásunk. A városi
tanács vezetősége, valamint a Nemzeti Tanács párhuzamosan
intézkedett a románokkal való kapcsolatfelvételtől. Míg Antalfy
Endre Bukarestbe, majd Maroshévízre utazott információszer-
zés céljából, addig a városi tanács küldöttsége Szászrégenben
kereste fel Neculcea tábornokot a megszállás technikai részletei-
vel kapcsolatban. A megszállás után a román hatóságok ugyan
nem oszlatták fel a Nemzeti Tanácsot, de annak működését hi-
vatalosan nem ismerték el (inkább csak közvetítőként tekintet-

⁶¹ *Tükör*, 1918. november 10.

⁶² A városban ebben az időszakban dúlt a spanyolnátha, amely a városi po-
litikum legfelsőbb köreit sem kerülte el: Marthy Ferenc polgármester, Halász
József városi főispán megbetegedett, Eröss József megyei főispán azelőtt el-
hunyt, hogy tisztségét betölthette volna.

⁶³ A Román Nemzeti Tanács Maros-Torda megyei központja Szászrégenben
volt. Az alapítók között szerepelt Ioan Harșia, Ștefan Rusu vásárhelyi ortodox
esperes. Traian Popa szerint a marosvásárhelyi román nemzeti gárda meg-
szervezését (marosvásárhelyi illetősége miatt) Nicolae Candea végezte, vala-
mint létezett egy városi kirendeltsége is a régeni Román Nemzeti Tanácsnak,
más források azonban ezt nem erősítik meg. Valószínűsíthető, hogy ezek a román
és a magyar Nemzeti Tanácsok megyei szinten együttműködtek, elsősor-
ban a nemzeti gárdák létrehozásában, a rendfenntartás miatt. Traian POPA:
Monografia orașului Târgu-Mureș, Fundația Culturală „Vasile Netea”, Târgu-
Mureș, 2005. 198.

tek rá), helyettük a városi tanács elöljáróságaival érintkeztek. Antalffy szerepe a tárgyalások alkalmával inkább csak az utasítások tudomásul vétele volt, vagy éppen elvállalta az üzenetek továbbítását, de nem tekinthető egyenlő tárgyalópartnernek.⁶⁴

A marosvásárhelyi magyar Nemzeti Tanács szerepe a történetírásban túlértékeltnek tekinthető, a belső konfliktusokból adódó feszültségek miatti szervezetlensége inkább egy kiegészítő szervezatként jelent meg a városi törvényhatóság mellett, mintsem „helytálló” vezető politikai orgánumként.⁶⁵ Létezett külön sajtó- és propaganda bizottsága, de nem tudott egyetlen városi lapot sem az irányítása alá vonni, csupán a szükségszerű információkat közölték a helyi sajtóban. Indult egy hivatalos sajtóorgánuma, a *Nemzeti Tanács Híradója* címmel, amely csak egy számot ért meg, mivel Turnowsky elutazása után más nem foglalkozott a szerkesztésével.⁶⁶ A tanács megszűnése nem az impériumváltás egyenes következménye volt. Nincs hivatalos időpontja (Antalffy szerint „működése csendben, szinte észrevétlenül szűnt meg”),⁶⁷ a szervezet leginkább önmagát oszlatta fel, mintsem betiltották. Tény, hogy a román hatóságok egyoldalúan szerelték le a Nemzeti Tanács koordinálta polgárőrséget, de a segélyezés feladata is egyre inkább átkerült a városi és a megyei tanácshoz. Nem volt egy olyan markáns regionális koncepciója, amely a megszállást követően (vagy előtte) a városi és a megyei magyarság számára alternatívát jelentett volna, mint amilyen Bethlenék mozgalma, vagy az udvarhelyi Paál Árpád Székely Köztársaságra vonatkozó tervezetei voltak. A tanácsnak nem volt kiemelkedően markáns vezéregyénisége, aki

⁶⁴ Maroshévízen Moşoiu tábornokot arra kérte, hogy a város megszállása hadisarc nélkül történjen, valamint ő vitte Neculcea helyőrségi parancsnok üzenetét Kolozsvárra. ANDJ MS Fond Personal Antalffy Endre, 53, 19. f.

⁶⁵ Fuchs Simon a Nemzeti Tanáccsal kapcsolatosan „helytállásról” beszél, valamint Pál-Antal Sándor a szervezetről, mint a román–magyar barátság, valamint a konfliktusok nélküli közös együttműködés szervezeteként utal rá. FUCHS Simon: *Munkásmozgalom a Maros völgyében*. Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1975. 119.; PÁL-ANTAL Sándor: i. m.

⁶⁶ ANDJ MS Fond Personal Turnowsky Sándor, dos. VI./1., 11. f.

⁶⁷ Pál-Antal Sándor tanulmányában 1919 januárját tekinti a Nemzeti Tanács megszűnési időpontjának. Antalffy Endrének 1920-ból is vannak emlékei a tanács fennállásáról (nyilván tévesen).

politikailag tapasztalt lett volna, tagjai nem maradtak komoly politikai tényezők a két világháború között.⁶⁸ Az impériumváltást követően a városi közgondolkodás néhányukra hazaárulóként tekintett. Például Antalfy Endre, mint kollégiumi tanár, élete végéig „az a hazaáruló” volt, aki „eladta Erdélyt a románoknak”.⁶⁹ Hasonlóan ítélték meg Paál Gusztávot, a Református Kollégium igazgatóját, akinek püspökei haláláig nem bocsátották meg a nemzeti tanácsi tagságát, valamint azt, hogy a tanács rendelkezésére bocsátotta a kollégium épületét.⁷⁰

Marosvásárhely román katonai megszállása

A már említett belgrádi katonai konvenció értelmében Marosvásárhely is az antant által megszállni kívánt területekhez tartozott. Bár a sajtó beszámolt a román csapatok előnyomulásáról, valamint a cenzúra megszüntetésével meglöbögte a románok követelését Erdélyre nézve,⁷¹ a városi közvélemény egy része a november 28-i Székely Nemzeti Tanács gyűlésétől remélte a megoldást. Antalfy számára csupán a szászrégeni Román Nemzeti Tanáccsal való kapcsolatfelvétel után vált világossá, hogy Szászrégen után Marosvásárhelyre is hamarosan bevonul a román hadsereg, amit a városi polgárság számára is nyilvánossá

⁶⁸ De valószínűleg annak szerették volna tekinteni magukat. Antalfy Endre esetében szerepének túlzásáról, illetve az 1945 utáni helyzetre való tekintettel önlegitimációról van szó, amikor a román eskütétel kapcsán említi meg, hogy az erre való felhatalmazást tőle kérte a városi tanács vezetősége 1920 augusztusában (ekkor formálisan sem létezett már a Magyar Nemzeti Tanács). ANDJ MS Fond Personal Antalfy Endre, 53, 21. f.

⁶⁹ Az ilyen fajta megbélyegzés gyakoriságát az is megmutatja, hogy az emberek továbbra sem voltak tisztában a korabeli hatalompolitikai helyzettel. ANDJ MS Fond Personal Antalfy Endre, 53, 21. f.

⁷⁰ Az impériumváltást követően le is váltották, igaz egészségi állapota miatt nem tudta folytatni teendőit. A Nemzeti Tanács másik hasonló reprezentatív helyisége Révész Béla könyvkereskedése volt, ahol a jelentkezésektől az adományozásig lehetett a tanáccsal kapcsolatos minden ügyet intézni. ANDJ MS Fond Personal Antalfy Endre, 53, 21. f.

⁷¹ Ennek ellenére a magyaroknak tett nyilatkozatában Ioan Harsia tagadta, hogy a tervezett gyulafehérvári népgyűlésen „Erdély önállóságának a kikiáltásáról lenne szó”. *Székely Napló*, 1918. november 17.

tett.⁷² Erre már november 29-én történik szerény utalás a városi sajtóban a polgármester által, hogy nála jelentkezhet, aki hajlandó elszállásolni a megszálló csapatok tisztjeit.⁷³ Közvetlenül a megszállás előtti, valamint az azt követő napokban az összes városban működő sajtóorgánum különféle információkat szolgáltatott a lakosság nyugalmanak megőrzése céljából: ismertették a román csapatok csíkszeredai, majd szászrégeni bevonulását, annak problémamentességét, valamint a román parancsnokokról pozitív képet igyekeztek festeni. Emellett ismertették a megszállás idejére vonatkozó teendőket, kiemelve „hogy ne hősködjék senki, ok nélkül ne csináljon bajt”,⁷⁴ és hogy „a román járőrökre, katonákra megjegyzést ne tegyenek, azokkal ne gúnyolódjanak, mert nagyon kellemetlen következményekkel járhat”.⁷⁵ Továbbá azzal is próbálták fenntartani a köznyugalmat, hogy a megszállást ideiglenes, pár hónapos állapotként képzelték el.⁷⁶ 1918. december 2-án, dél körül Szászrégen felől a román és a magyar nemzetőrség és a városi vezetőség fogadta az előőrseket, ezzel megkezdődött Marosvásárhely katonai megszállása. A megyeházára a magyar zászló mellé felkerült a román zászló is, az okkupáció jeleként. Akárcsak Székelyudvarhelyen, Csíkszeredában, vagy később Kolozsváron, a lakosság Marosvásárhelyen sem tanúsított ellenállást. Egyetlen incidensként annyit említett a sajtó, hogy a bevonuláskor Mihály vajda Nagy-Romániáját említő szórólapokat osztottak, aminek ügyében „a Nemzeti Tanács az illetékes helyen fog eljárni”.⁷⁷

⁷² Ebből is az következik, hogy Antalfyyiek nem kommunikáltak Bethlen István körével, akiknek tudomásuk volt a belgrádi fegyverszüneti egyezményről, valamint a közeledő román megszállásról. A kormány hivatalos közleményt ezzel kapcsolatban csak a későbbiekben küldött ki Erdélybe. Például a kolozsvári Apáthy István csak december 8-án kapta kézhez a katonai konvenció szövegét. APÁTHY István: i. m. 16.

⁷³ *Ellenőr*, 1918. november 29.

⁷⁴ *Ellenőr*, 1918. december 4.

⁷⁵ *Ellenőr*, 1918. december 6.

⁷⁶ „[...] sokáig ez az állapot nem tarthat. Néhány hónapot kell csak elszendvünk a háború következményeit [...]” *Székely Napló*, 1918. december 3.

⁷⁷ *Székely Napló*, 1918. december 5. Jancsó Benedek szerint Moşoiu tábornok marosvásárhelyi bevonulásakor Mihai vajdára hivatkozott, „aki több mint háromszáz évvel ezelőtt tett sikeres kísérletet Erdély felszabadítására, büszkén jelentette, hogy a láncok örök időkre lehullottak és a románság lelke

December első napjaiban a megszállás nem változtatott a város addigi életvitelén, csupán a zárórakat határozták meg, valamint a rend fenntartását immár közös (román és magyar) erőkkel végezték. A megszálló csapatok vezetője, Traian Moşoiu tábornok december 5-én érkezett a városba. A megszálló hatóságok első intézkedése a magyar nemzetőrség leszerelése volt.⁷⁸ A budapesti kormánnyal való érintkezést fokozatosan akadályozták, először a levélcenzúra bevezetésével, majd a táviratküldés tilalmával, amelyet a magyarországi lapok feltartása követett. Ez utóbbit először csak cenzúrázták, majd teljes mértékben visszatartották.⁷⁹ A hírzárlatot a helyi lapok szerkesztősegei ideiglenesen úgy próbálták áthidalni, hogy az addigi megjelenésük rendszerességét összehangolták, egymást felváltva mindennapra biztosították a folyamatos tájékoztatást.⁸⁰ Ez az állapot nagyjából egy hétig tartott.⁸¹ Továbbá a román hatóságok bevezették a városból való kiutazási tilalmat, amit azzal magyaráztak, hogy ezáltal megakadályozható a tisztviselők elmenekülése. Ez az intézkedés azonban megnehezítette azoknak a dolgát, akik a kolozsvári magyar nagygyűlésre⁸² utaztak volna 1918. december 22-én.⁸³

e perctől kezdve véglegesen egyesült.” JANCsó Benedek: *A román irredentista mozgalmak története*. Bocskay Szövetség, Budapest, 1920. 471.

⁷⁸ Ez december 6-tól már érvénybe lépett. *Ellenőr*, 1918. december 6.

⁷⁹ Ugyanebben az időszakban vonták meg Udvarhely lakosságától is a magyarországi sajtót. Megjegyzendő, hogy az ottani intézkedések drasztikusabbak voltak, hasonlóakra Marosvásárhelyen csak 1919 folyamán került sor. BÁRDI Nándor: i. m. 51–56.

⁸⁰ Ezzel nyilván arra is kötelezték a városi hírlapfogyasztókat, hogy mindegyik lapból vásároljanak. A sorrend így nézett ki: hétfőn az *Ellenőr*, kedden a *Székely Ellenzék*, szerdán a *Székely Napló*, csütörtökön a *Székely Ellenzék* és az *Ellenőr*, pénteken az *Ellenzék*, szombaton a *Székely Napló*, vasárnap a *Tükör* jelent meg. *Tükör*, 1918. december 8.

⁸¹ Valószínűleg a szerkesztőségek közötti nézeteltérések miatt. *Ellenőr*, 1918. december 16.

⁸² Az Apáthyék által szervezett gyűlés a december 1-jei gyulafehérvári román nemzetgyűlés határozata ellen tiltakozott. Mintegy negyvenezer résztvevő Kolozsvár központjában Erdély Magyarországhoz való tartozása mellett foglalt állást. APÁTHY István: i. m. 20.

⁸³ Arról nincs tudomásunk, hogy a városi küldöttség részéről kik voltak a képviselők (vagy hogy azok végeredményben elutaztak-e), de Kovács Elek lap-

A Kormányzótanács közigazgatási jogkörének kiterjesztése

A román küldöttek a gyulafehérvári nagygyűléskor elhatározták, hogy megalakítják a Nagy Román Nemzeti Tanácsot, amelybe kétszázötvenkét tagot választottak be, nagyrészt a Román Nemzeti Párthoz tartozó papokból és ügyvédekből. Az erdélyi ügyek kormányzásához a Romániához való tényleges csatlakozásig a Nagy Román Nemzeti Tanács létrehozta a tizenöt tagból álló Kormányzótanácsot (románul Consiliul Dirigent) Iuliu Maniu elnökletével, amely 1918. december 2-tól 1920. április 20-ig működött.⁸⁴

Marosvásárhelyen a román államhatalmat képviselő katonai parancsnokság a kommunikáció megszakításával készítette elő a közigazgatás román átvételét: a magántelefon-hálózatot teljesen lekapcsolták, a cenzúra és az utazási tilalom a megyére is kiterjedt. A nagyszebeni székhelyű Kormányzótanács a közigazgatás átvételét Marosvásárhelyen és Maros-Torda vármegyében az egész Erdélyre kiterjedő hatalomátvétel részeként valósította meg.⁸⁵ Maros-Torda vármegyében Ioan Vescan tekei ügyvédet nevezték ki prefektusnak, aki január 11-én Ștefan Russu ortodox esperes kíséretében vette át a hivatalát. A magyar kormányhatóságot képviselő főispán (aki ekkor a nemrég kinevezett Szenner József volt) budapesti útja miatt nem volt jelen, ezért Köllő Ignác alispánnal folytak a tárgyalások a hivatal átvételéről.⁸⁶ Az új román prefektus kijelentette, hogy a magyar tisztviselőket is átveszik az impériummal, és amennyiben leteszik a hűségesküt, nem bocsátják el őket. Ugyanezen a napon az állami adóhatóságot is elfoglalta egy román bizottság, a pénztárban levő összeget lefoglalták, a fizetéseket felfüggesztet-

jában (*Ellenőr*) közzétette, hogy nála jelentkezhettek az utazni vágyók, hogy közösen folyamodjanak utazási engedélyért. *Ellenőr*, 1918. december 21.

⁸⁴ A további felépítéséről és működéséről lásd Aurel GALEA: *Formarea și activitatea Consiliului Dirigent al Transilvaniei, Banatului și Ținuturilor Românești din Ungaria*. Editura Tipomur, Târgu-Mureș, 1996. 120–136.

⁸⁵ Csik, Udvarhely és Háromszék kivételével mindenhol új kormányzati képviselőket (az addigi főispáni funkcióhoz hasonló prefektusokat) neveztek ki. Aurel GALEA: i. m. 156–157.

⁸⁶ *Székely Napló*, 1919. január 14.

ték.⁸⁷ A városházát január 24-én foglalta le a prefektus, az átvétel ezúttal nem volt akadálymentes: Halász József, a városi főispán, a belgrádi fegyverszüneti egyezményre hivatkozva⁸⁸ megtagadta hivatala átadását, és Nagy Imre polgármester-helyettesel külön jegyzőkönyvet vett fel. Vescan csak az egyik (vagyis a saját átvételi) jegyzőkönyvet írta alá, közölte Halással, hogy helyén maradhatott volna, ha vállalja a Kormányzótanács általi kinevezést, és ígértet tett a városi közigazgatás érintetlenségére hűségesküért cserében, mivel ő nem kíván a városi ügyekkel foglalkozni (hivatalosan azonban kénytelen erre).⁸⁹ Erre a megoldást úgy kívánták kieszközölni, hogy Iuliu Maniu felajánlotta a városi prefektusi tisztséget Kovácsy Albert közjegyzőnek. A felajánlást arra hivatkozva tette, hogy egyrészt túlnyomóan magyarulakta város, másrészt Vescan inkább a megyére koncentrálna.⁹⁰ Kovácsy gyaníthatóan nem élt a lehetőséggel, ekkoriban még politikai öngyilkosság lett volna, ha elvállalja. A felajánlást azért kaphatta, mivel Iuliu Maniu barátja volt, még magyar képviselő korából. Számos városi ügyben élt is a kapcsolat adta lehetőségekkel, közvetítette a kisebb ügyeket.⁹¹ A hivatalok átvétele után a Kormányzótanács a prefektussal való egyetértésben hajtotta végre a kinevezéseket.

A kinevezett városi és megyei politikai vezetők a romániai kormányválságokhoz viszonyítva (1919–1922 eleje között öt kormányváltás volt Romániában) tartósan pozícióban maradtak. Prefektusi szinten a Kormányzótanács által kinevezett Ioan Vescan egészen annak megszűntetéséig maradt hivatalában.⁹² Lemondása után indult a választásokon, majd szenátori helyéről lemondva ügyvédi praxisát gyakorolta, mindvégig részt vett a megyei törvényhatóságban. 1920. április 15-én Adrian Popescu kisjenői ügyvédet nevezte ki a román belügyminisz-

⁸⁷ Uo.

⁸⁸ A katonai konvenció kimondta, hogy a megszállt magyar területeken maradhat a magyar közigazgatás, azonban a román impérium ezt többszörösen áthágta.

⁸⁹ *Székely Napló*, 1919. január 21.

⁹⁰ *Székely Napló*, 1919. január 9.

⁹¹ Fekete Andor emlékiratai. MTA Kézirattára, MS 10.237/f, 30. f.

⁹² *Székely Napló*, 1920. április 11.

térium prefektussá, aki funkcióját egészen a román Nemzeti Liberális Párt kormányra lépéséig (1922. február) megtartotta.⁹³ A két kinevezett prefektus közötti „folytonosságot” az 1919. január 18-án kinevezett Victor Suciú alprefektus képviselte, aki szintén a liberális kormányzat kezdetekor vált meg hivatalától. A román városvezetők tekintetében több csere is történt: 1919. január 25-én Valer Ghibut nevezte ki a prefektus polgármesternek, mivel az addigi tanácsstagok (és városi tisztviselők) Marthy Ferenc polgármester elutazása miatt nem voltak hajlandók letenni a hűségesküt az új impériumra. A kialakult helyzetet bonyolította, hogy a prefektus a magyar polgármestert (Marthy Ferencet) nem távolította el a hivatalából (mivel a megyei vezető nem fogadta el Marthy lemondását, mert szükség volt rá az adminisztráció fenntartásának igazgatásához, a rendszer betanításához), így 1920. február 10-ig Marosvásárhelynek két polgármestere volt (a magyar polgármester valószínűleg fizetés nélkül tevékenykedett). Február 10-én a Kormányzótanács utasítására a prefektus elfogadta Marthy lemondását, helyére Cornel Albu aradi ügyvédet nevezték ki.⁹⁴ Marthyval együtt román kollégája, Valer Ghibu is lemondott. Albu 1920. szeptember 11-ig maradt polgármester. Tisztségéről a városi tiszt főügyészi kinevezése miatt mondott le, és újonnan nyitott ügyvédi irodájában folytatta korábbi szakmáját.⁹⁵ Az új polgármester Ioan Harşia szászrégeni ügyvéd lett, akit a marosvásárhelyi sajtó és közvélemény régi ismerősként említett, ugyanis a Monarchia idején a vármegyei hivatalnál volt alkalmazott, majd az impériumváltást követően a marosvásárhelyi királyi tábla bírójává nevezték ki, miután rövid szenátori mandátuma is volt.⁹⁶ Harşia egészen 1922 decemberéig⁹⁷ volt a város polgármestere, helyére a liberálisok jelöltjét, Emil Dandéat⁹⁸ nevezték ki.

⁹³ SEBESTYÉN Mihály: *Időtár*. III. Mentor, Marosvásárhely, 2011. 109.

⁹⁴ *Székely Napló*, 1920. február 10.

⁹⁵ *Székely Napló*, 1920. szeptember 11.

⁹⁶ *Székely Napló*, 1920. február 24., valamint szeptember 11.

⁹⁷ A prefektussal való levelezésből kiderült, hogy félreállítására már októberben megkezdődött, amit ő törvénytelennek tartott. ANDJ MS Fond Prefectura Jud. Mureş, 7/1922, 16. f.

⁹⁸ Első mandátuma 1922 decemberétől 1926 márciusáig tartott.

A megye és a város élére olyan személyt törekedtek kinevezni (akár a Kormányzótanács részéről, akár a bukaresti belügyminisztériumtól), aki lehetőleg ismerte a magyar nyelvet, valamint erdélyi származású volt. A köztisztviselői funkciót – az előbbihez hasonlóan – szintén kinevezés révén töltötték be. Mivel Romániában 1926-ig nem tartottak helyhatósági választásokat, így Marosvásárhely esetében (a többi erdélyi városhoz hasonlóan) nem beszélhetünk önkormányzatiságról, habár erre vonatkozóan 1921-től egyre markánsabban fogalmazta meg igényét a városi magyar közösség. Az impériumváltást követő időszakban a városi tanács, valamint a városházán működő tisztviselői kar formailag a helyén maradt, különböző kiegészítésekkel. Összetételét csak részlegesen ismerjük, ugyanis nincsenek jegyzőkönyvek a gyűlésekről, de valószínűleg az önként helyükön maradt magyar városi tanácsosok alkották, kiegészülve a később kinevezett román és magyar tagokkal.

Az eskütétel kérdése

Az eskütétel problémát jelentett, mivel a Magyarországról (különböző csatornákon) érkező utasítás megtiltotta a hűségeskü letételét a román államra. Aki mégis letette, azt hazaárulónak bélyegezték, valamint azzal fenyegették, hogy a békeszerződés aláírása után, Magyarország kedvező helyzetbe kerülése esetén (vagyis visszatérhet a magyar impérium), felfüggesztik, valamint hazaárulásért elítélik.⁹⁹ Ioan Vescan prefektus kinevezése után, 1919. január 13-án összehívta a vármegye teljes tisztviselői karát, megpróbálván meggyőzni őket a hűségeskü letételéről. A tisztviselők haladékat kértek, a prefektus azonban kö-

⁹⁹ A sajtóban ez csupán később derült ki, Marosvásárhelyen a sajtó novemberben hozta le Teleki Pál egy kolozsvári újságban megjelent interjút, amelyben azt nyilatkozta, hogy a magyar kormány rendeletei utasították az erdélyi tisztviselőket a hűségeskü megtagadására. *Székely Napló*, 1920. november 23. Továbbá Kertész Jenő visszaemlékezésében említi, hogy azokról a tisztviselőkről, akik a hűségeskü le nem tétele miatt elvesztették az állásukat, a magyar állam gondoskodik. KERTÉSZ Jenő: i. m. <http://korunk.org/?q=node/4748> (Letöltve: 2014. 11. 27.)

zölte, nincs felhatalmazása a haladék biztosítására. Ezután „a fegyveres erőn alapuló kényszerhelyzetnek engedve” a tisztviselői kar letette a hűségesküt.¹⁰⁰ A prefektus ugyanezt kísérelte meg a városi tisztviselői kar és tanács alkalmazottaival is, ők azonban halasztást kértek Marthy Ferenc hiányzására hivatkozva, akit budapesti útjáról vártak vissza.¹⁰¹ A január végén kitört vasutassztrájk miatt a polgármester hazajövele késett, emiatt a prefektus kénytelen volt elfogadni az eskütetelek halasztását, mivel itt, a megyei példával ellentétben, nem álltak rendelkezésére a megfelelő szakosztályokat helyettesítő román alkalmazottak.¹⁰² Ennek hatására január 27-én a megyei tisztviselők bejelentették a felmondásukat, valamint kérték a hűségesküjük semmisnek nyilvánítását. Arra hivatkoztak, hogy a prefektus nem tartotta be az ígéretét, miszerint nem avatkozik be a megyei képviselőlet autonómiájába (és a Kormányzótanács kinevezéseit is felfüggeszti), ennek ellenére mégis történtek kinevezések, áthelyezések, rekvirálások.¹⁰³ A prefektus elfogadta a lemondásukat,¹⁰⁴ három tisztviselőt (Orbán Balázs, Márton Zsigmond főjegyzők, valamint Debrecy Frigyes főlevéltáros) azonban felsőbb utasításra (valamint közérdekből, a munkamegszakítás elkerülésére) nem bocsátott el: „arra utasította őket, hogy súlyos következmények terhe alatt maradjanak, mert amennyiben nem maradnak, kényszeríteni fogják őket”.¹⁰⁵ A prefektus a Kormányzótanácshoz írt levelében a tisztviselők lemondásának „valódi okát” az esküt megtagadó városi tisztviselők fenyegetésében, valamint a városi vasutas munkások

¹⁰⁰ ANDJ MS Fond Prefectura Jud. Mureș, 14/1919, 67. f.

¹⁰¹ Marthy valószínűleg további utasításokat is hozott Budapestről.

¹⁰² Január 25-én tulajdonképpen beleegyezett a lemondásukba, azonban a helyettesítő tisztviselők kinevezéséig marasztalta a meglévőket. Álláspontja nyomatékosítására ekkor nevezte ki a magyar polgármester mellé Valer Ghibut. *Székely Napló*, 1919. január 25.

¹⁰³ ANDJ MS Fond Prefectura Jud. Mureș, 14/1919, 3–5, 68. f.

¹⁰⁴ A lemondottak közé tartozott Köllő Ignác, Balla Aladár főjegyző, Sárkány Miklós tiszti főügyész, Agyagásy Károly főorvos, Szász Károly árvaszéki elnök, Patrubány István főszolgabíró, Turnowsky Mór tiszti orvos stb.

¹⁰⁵ *Székely Napló*, 1919. február 2.

sztrájkra hívásában határozta meg.¹⁰⁶ A megüresedett helyeket rendre feltöltötte, többségében román alkalmazottakkal. A rendőrségnek, valamint az ügyvédi kamarának az átvétele szintén nem volt akadálymentes: mindkét esetben az addig helyén maradt magyar főbeosztott csak „erőszak alkalmazásával” hagyta el a hivatalát, megtagadván a román impérium elismerését. Az első próbálkozás 1919 áprilisában volt, amikor a helyi ügyvédek a törvényszéki elnök felhívta a román államra való eskü letételére. Ennek ekkor hárman tettek eleget.¹⁰⁷ Ezt követően 1919. július elején megjelent az ügyvédi kamaránál Repede György törvényszéki elnök és Constantin Popa rendőrfőkapitány, akik a kamara átvételéért mentek. Ezt azonban az ügyvédek éles vita után megtagadták, a békeszerződés aláírásáig. Álláspontjuk szerint addig ugyanis nem tehetnek esküt az új államra.¹⁰⁸

A rendőrség esetében az addigi rendőrfőkapitány, Varga Lajos elmozdítása ellenállásra ösztönözte a városi tanácsot, amely lemondással fenyegette a prefektust.¹⁰⁹ A Kormányzótanács szabad kezet adott Ioan Vescan prefektusnak a városi tanács ügyének kezelésére, aki akár „erőszakkal” is, de szeretne volna, ha a tanács folytatja a működését. Végeredményben a prefektus akarata győzött, a volt rendőrfőkapitány maradt a városi tanács tagja, helyére román parancsnokot neveztek ki a rendőrségen.¹¹⁰ A tanács tagjai és a tisztviselői alkalmazottak közös, határozott fellépésének köszönhetően sikerült a békeszerződés aláírásáig „kihúzni” a hűségeskü letételét. Ehhez hozzájárultak olyan tényezők is, amelyek kevésbé akadályozták a megyei közigazgatás átvételét: a városi ellátórendszer folytonosságának megőrzése, a magyarság szimbólumainak megcsonkítása, valamint a román nyelvű közigazgatás fokozatos bevezetése a városi

¹⁰⁶ Továbbá azt is állította, hogy az esküt a tisztviselői kar szabad akaratából tette le, nem voltak kényszerítő körülmények. ANDJ MS Fond Prefectura Jud. Mureş, 14/1919, 3–5, 27. f.

¹⁰⁷ Nevük nem derült ki. Fekete Andor emlékiratai. MTA Kézirattára, MS 10.237/f, 29. f.

¹⁰⁸ Uo.

¹⁰⁹ Varga helyét Constantin Popa vette át. *Székely Napló*, 1919. június 12–14.

¹¹⁰ Uo.

tanács hiányában az olyan ellenállást generált volna a városban nagyon csekély kisebbséget alkotó románsággal szemben, ami könnyen etnikai konfliktushoz vezethetett volna. Valamint a magyar tisztviselőknek egyfajta biztonságérzetet is adhatott a magyar állam gondoskodása, hogy amennyiben a hűségesküjük megtagadása miatt bocsátának el őket, Magyarországon hasonló tisztségben kaphatnak beosztást.¹¹¹

Szimbolikus térfoglalás

A város megszállásával párhuzamosan elkezdődött a román szimbolikus térfoglalás is. Ez elsőként abban mutatkozott meg, hogy a régi rendszerhez kötődő alkotásokat megrongálták, eltűntették, vagy fokozatosan visszaszorították. 1919 márciusában ismeretlen tettesek¹¹² ledöntötték és megrongálták a főtéren álló Kossuth Lajos- és Bem József-bronzszobrokat, valamint eltűntették II. Rákóczi Ferenc szobrát.¹¹³ A prefektus sürgős kivizsgálását ígérte az esetnek, valamint intézkedéseivel igyekezett megőrizni a lakosság nyugalalmát, de a szobrokkal kapcsolatban nem történt előrelépés: sem a tettesek nem kerültek kézre, sem a szobrok vissza a helyükre.¹¹⁴ Ehhez hasonló esetek történtek közel egy időben Székelyföld több településén is.¹¹⁵ A magyar szimbólumok megvédésére a városi tanács 1921-ben

¹¹¹ Erre vonatkozólag Apáthy István kapott ígéretet a magyar kormányzattól. APÁTHY István: i. m. 32. A menekült köztisztviselők általában sikeresen tudtak integrálódni. Lásd erről Csóti Csaba: A menekült köztisztviselők társadalmi integrációjának keretei 1918–1924 között. *Limes*, 2002/2. 32.

¹¹² A hivatalos közlemények szerint ismeretlen tettesek voltak, azonban a magyar közvéleményben a helyi román katonák voltak a felelősek a szobrokért. Oroszlány Gábor egyik irredenta karcolata szerint „ittas strázsamesterek” voltak a szobrok megrongálói. OROSZLÁNY Gábor: *Vérző magyarok*. Nagy és Kertész Nyomda, Karcag, 1920.

¹¹³ *Székely Napló*, 1919. március 29.

¹¹⁴ A szobrok további rongálásoktól való megőrzése miatt elszállították őket a városháza pincehelyiségébe. A városi tanács az esettel kapcsolatosan egyhangúlag benyújtotta a lemondását, de Vescan prefektusnak ígéretével sikerült maradásra bírnia a tanácsot.

¹¹⁵ Például Nyárádszeredában Bocskay szobrát, Sepsiszentgyörgyön Gábor Áron szobrát, Székelyudvarhelyen a Vasszékely szobrot döntötték le, csonki-

elhatározta, hogy a Városháza művészi értékű üvegfestményeit – miután megkísérelték azok megrongálását – a Kultúrpalota őrizetébe helyezik. A hasonló esetek elkerülése érdekében a város román rendőrfőkapitánya sajtóhirdetményben közölte a helyi magyar lakosokkal, hogy saját érdekükben távolítsák el azon táblákat, amelyeken magyar címer vagy korona található, „ellenkező esetben a bekövetkező károkért [a román hatóságok] nem vállalnak felelősséget, és az esetleges tettesek sem vonhatóak felelősségre”.¹¹⁶ 1920-ban a magyar utcanevet románra cserélték: a magyar személyiségekről elnevezett utcákat hasonló foglalkozású vagy történelmi szerepű román történelmi személyiségek nevével helyettesítették (Árpádból például Decebal lett, Jókaiából Eminescu stb.), a helyszíneket vagy évszakokat jelölőket többnyire a román megfelelőjükre fordították le (a Gyár Fabricilor lett, a Hajnal Zorilor stb.).¹¹⁷ A kizárólagos román utcanévhasználatot ebben az időszakban nem írták elő, a sajtóreklámokban és a közleményekben az utcák, helyiségek mindkét nyelvű megnevezése szerepelt. A román hatóság igyekezett meghonosítani a román nyelvhasználatot a közhivatalokban, 1922 végéig ez csupán részlegesen sikerült. A magyar fél tiltakozására a megyei és a városi román vezetőség katonai parancsban határozta meg a sérelmezett intézkedéseket, amelyek ellen nem lehetett fellebbezni.¹¹⁸ Ezzel párhuzamosan egyre több hirdetés jelent meg a városban, amelyekben magánvállalkozások, vagy román ügyvédi irodák fordítást, román nyelvű beadványok szerkesztését vállalták. Mivel a prefektus román anyakönyvvezetőt nevezett ki, 1920 májusától románul vezették a város anyakönyveit.¹¹⁹ A hivatali pecsétek lecserélése hosszabb folyamat volt, 1919 decemberében a prefektus azt az utasítást kapta, hogy semmi esetre se engedje a hivatalos helyeken (hivatalok, ügyészségek, bíróság) a magyar pecsétek,

tották meg, MIKES Imre: *Erdély útja Nagymagyarországtól Nagyromániáig*. I. Brassói Lapok Nyomda, Brassó, 1931. 108–109.

¹¹⁶ *Székely Napló*, 1919. július 5.

¹¹⁷ ANDJ MS Fond Primăria Municipiului Târgu-Mureș, Varia, 472. 1–3. f.

¹¹⁸ Például a városháza feliratának román nyelvűre cserélésekor. *Székely Napló*, 1920. január 22.

¹¹⁹ *Székely Napló*, 1920. április 22.

bélyegzők használatát, mivel azokat rövid időn belül lecserélik.¹²⁰ 1922-ben azonban a minisztérium még mindig olyan esetekről számolt be, amelyek során magyar nyelvű pecsétet használtak (nem lévén más), illetve megígérték a román nyelvűek mielőbbi elküldését.¹²¹ Szintén ebben az időszakban vált vitatémává a városi tanácsban a nyelvkérdés. A román hatóságok azonban csak az állammal és a katonasággal való írásbeli érintkezésben tették kötelezővé az államnyelv használatát, a magyar és a román városi tanácsosok így többnyire magyar nyelven értekeztek egymással.¹²² Nem volt rá jogszabály, így az esetek többségében saját elhatározásból erőltették a nyelvkérdést célzó vitákat.

A közigazgatás működése

A kinevezett román városi vezetőség (a polgármester és a tanácsosok, a bizottsági tagok) nem tudta megoldani a város élelmiszer-ellátását, az impériumváltást követően folyamatos volt az élelmiszerhiány, elszaporodott az uzsora, valamint stagnált a városi gazdasági élet. Ennek leküzdésében a városi tanács működése jelentette a megoldást, amely a befolyt adományokból szegénykonyhákat létesített, és segélyosztást szervezett, valamint folyamatosan értesítette a város lakosságát, amikor nagyobb szállítmány érkezett a városba.¹²³ Bár a prefektus és később a város román polgármestere is igyekezett a megfelelő hatóságoknál intézkedni, a városi tanács tagjai – elsősorban Nagy Imre polgármester-helyettes és Radó Sándor a közéletmelzési bizottság részéről – tudták ezt a feladatot hatékonyan ellát-

¹²⁰ ANDJ MS Fond Prefectura Jud. Mureș, 14/1920, 7. f.

¹²¹ ANDJ MS Fond Prefectura Jud. Mureș, 6/1922, 7. 46. f.

¹²² A városi tanács gazdasági és pénzügyi bizottságának a gyűlésén Russu görög katolikus esperes tiltakozását fejezte ki, mivel magyar nyelvű meghívót kapott, amire a magyar tanácsosok (Bürger Albert, Kovácsy Albert és Radó Sándor van megemlítve) az említett szabályzatra hivatkoztak. *Székely Napló*, 1920. november 28.

¹²³ Ez gyakorlatilag a világháborús állapotokat idézte.

ni.¹²⁴ A munkanélküliség is súlyos problémát jelentett, nehezen tudták a vállalkozói hajlamot serkenteni, főleg az építőipari vállalatok esetében a lakásrekvirálások miatt.¹²⁵ A pénzbeváltást (a koronáról a román lejre való áttérést) is nehezen tudta kezelni a román városvezetés, emiatt gyakran pénzhiány lépett fel a hivatalokban. A forgalomban levő magyar papírpénzeket a román hatóságok 1919 júniusától kezdték felülbélyegezni, és 1920 szeptemberéig kellett várni, míg központilag megállapították a korona beváltásának arányát, ami szintén fékezte a város gazdasági életét.¹²⁶ A városi pénzintézetek kérelmezése ellenére¹²⁷ 2:1 arányban váltották be a magyar koronát román lejre, de a bankok nem megfelelő ellátása aprópénzzel lassította a beváltás folyamatát, továbbá akadályozta a hatékony kereskedelmet.

A városban működő román karhatalmi hatóságok közül a Siguranța (román titkosrendőrség) látta el a leghatékonyabban a feladatát. Mivel a megszállás következtében ostromállapot miatti cenzúra volt, a rendőrségi fegyelmi ügyek nagy része nem kerülhetett nyilvánosságra. Csupán azok jelenhettek meg a sajtóban, amelyeket a szélesebb nyilvánosság elől nem lehetett eltitkolni, mint például az 1920 májusában történt eseményt, ahol több sorozásra¹²⁸ váró magyar fiatal letartóztatottak. A sajtóközlemény szerint a fiatalok magyar kokárdát viseltek, valamint magyar énekeket énekeltek. A városi tanács felkereste a hivatalosságokat az ügyben. A rendőrség cáfolta, hogy letartóztatásuk közben bántódás érte volna őket, vala-

¹²⁴ Radó több megyét beutazva kistermelőktől maximális áron vásárolt a város számára százötven vagon gabonát és két vagon zsírt. *Székely Napló*, 1919. szeptember 23. Ezenkívül szegény gyerekek megsegítésére is szervezett gyűjtéseket.

¹²⁵ Főleg a Magyarországra emigrálók lakásait foglalták le, de nem voltak biztonságban azok a polgárok sem, akiknek állampolgársága tisztázatlan volt. Mivel bizonytalan volt, hogy kinek és mikor rekvirálják a lakását, értelemszerűen nem építettek újakat, illetve nem vették igénybe az építőipari vállalatok szolgáltatásait.

¹²⁶ Viszont a spekulánsoknak jövedelmet jelentett.

¹²⁷ A magyar pénzintézetek azt szerették volna elérni, hogy 1:1 arányban váltsák be a koronát lejre. *Székely Napló*, 1920. június 13.

¹²⁸ A magyar lakosság esetében a sorozás inkább lakossági számbavételnek számított, mivel a román hadügy megbízhatatlannak tartotta őket.

mint az eset hatására bevezették az öt főnél nagyobb csoportok gyülekezetének a tilalmát.¹²⁹ Nem jelent meg a sajtóban, de városi szinten (kocsmák, kávéházak) terjedt a híre Szilágyi Tibor kereskedő bántalmazásának, aki emiatt panaszt is emelt a prefektusi hivatalnál. Bántalmazóját „Krecsun úrként” nevezte meg, aki „civilben volt, és a rendőrség beosztottja”. Valószínűleg Nicolae Crăciunról van szó, aki a városi Siguranța akkori főnöke volt. Beszámolója szerint ok nélkül igazoltatták, majd a rendőrségen megverték.¹³⁰ Ennél nagyobb visszhangot kelthetett Bíró András református lelkész letartóztatása, akit szintén a Siguranța emberei figyeltek meg, és prédikációiról jelentést tettek a prefektusnál, mivel szerintük a lelkész államellenes hangulatot keltett. A jelentések szerint a lelkész fő bűne az volt, hogy prédikációjában szidta a románokat, reményét fejezte ki a magyar uralom visszajövetelét illetően, majd a prédikáció után elénekelte a hívekkel a magyar *Himnusz*t.¹³¹ A kolozsvári református püspök a bukaresti minisztériumhoz fordult Bíró szabadon bocsátása érdekében.

Fekete Andor ügyvéd esete is hasonló volt. Az ő letartóztatása visszaemlékezése szerint azért történhetett, mivel az ügyvédi kamara átadásának fentebb említett vitáján egyik heves tiltakozóként szerepelt, így felfigyelt rá az esetet kihallgató rendőrfőkapitány. Háromhetes fogva tartása és megaláztatása azonban városi szintű (sajton kívüli) feltűnést keltett, végül Kovácsy Albert közbenjárására szabadult. Az ellene szóló vád a kamara átadása elleni izgatás, valamint az eskü megtagadása volt. Megfélemlítése mellett felhívást is kapott, hogy tartózkodjék a politikától, ennek azonban nem tett eleget. A következő években több alkalommal megismétlődött az eset, azonban mindig elengedték.¹³²

Több hasonló eset is előfordult a városban, amelyek szintén nem kaptak sajtónyilvánosságot, de a közvélemény tudott róluk, mivel a kormány képviselőinek városban tett látogatásakor

¹²⁹ *Székely Napló*, 1920. május 29.

¹³⁰ ANDJ MS Fond Prefectura Jud. Mureș, 2/1919, 10. f.

¹³¹ ANDJ MS Fond Prefectura Jud. Mureș, 5/1921, 5. f.

¹³² Fekete Andor emlékiratai. MTA Kézirattára, MS 10.237/f, 29–30. f.

a városi tanács magyar tagjai mindig beszámoltak a katonaság és a rendőrség által elkövetett atrocitásokról. A sajtó pozitív esetekről is beszámolt, például amikor a román katonák két tanulót kifosztottak, majd azok panasztétele nyomán a tetteseket szigorúan megbüntették.¹³³

A lakosság megfélemlítése a karhatalmi szervek részéről válaszreakció lehetett azokra a felmerülő vélt vagy valós esetekre, amelyek a magyar lakosság szervezkedési akcióiról számoltak be. Ezek valóságtartalmát a biztonsági szervek is sok esetben kétségbe vonták, ugyanis a lefülelt kocsmai vagy kávéházi pletykák a legtöbb esetben valótlan hírekről számoltak be, mint például hogy Erdélyből menekülnek a románok, mivel a magyar lakosság bántalmazza őket, Neculcea tábornok elesett, illetve Budapestről robbanóanyagot szállítottak titokban Erdélybe.¹³⁴ A biztonsági szervek arra utasították a kinevezett városi és megyei elitet, hogy kerüljék az interetnikus konfliktusok kialakulásának lehetőségét.

A román és a magyar politikai élet a városban az impériumváltást követően

Politikai szempontból nem alakult ki 1922-ig egy stabil és egységes román vezető politikai réteg. A kinevezett román vezetők számos kérdésben hajlandók voltak együttműködni a városi magyarsággal, de elsősorban a kormányutasítások végrehajtói voltak. Az impériumváltás az erdélyi román politikai elitet felkészületlenül érte. A város vezetői és tisztviselői kara olyan személyekből állott, akik elsősorban a kolozsvári és a budapesti egyetemen tanultak, a monarchiabeli jogrendszert ismerték, s bár anyanyelvük a román volt, a városi polgársággal legtöbb esetben magyar nyelven érintkeztek. A város román lakossága vélhetően máshol megjelenő lapokat olvasott, ugyanis az első román nyelvű sajtótermék megjelenésére 1920 novemberéig vár-

¹³³ A tetteseket elrettentő példaként azonnali botbüntetésre ítélték, és haditörvényszék elé állították. *Székely Napló*, 1919. január 11.

¹³⁴ ANDJ MS Fond Prefectura Jud. Mureș, 2/1919, 12–13. f.

niuk kellett. Előtte megjelent a korábbi *Maros-Torda Vármegyei Hivatalos Közlöny* román fordítása, valamint egyéb kisebb iskolai lapok, de az első román nyelvű, elsősorban társadalmi-kulturális hetilap az *Ogorul* ('szántóföld', 'ugar') volt, amelyet helyi román értelmiségiek, középiskolai tanárok szerkesztettek, de munkájukat a kolozsvári román irodalmi és kulturális elit is segítette. Elsősorban kisebb karcolatok, versek jelentek meg az 1922-ben megszűnt lapban.¹³⁵ A városi hírekről valószínűleg továbbra is a helyi magyar lapokból informálódtak, 1922-ig ezek látták el részben a hivatalos közlési feladatokat is, bár 1920 áprilisától a városi nyomdát kiegészítették román betűkészlettel. 1921-ben Nicolae Iorga történész, politikus az erdélyi körútján néhány órára Marosvásárhelyre látogatott, ahol a város főbb nevezetességeinek megtekintése után a román városvezetésnek szegezte a kérdést: „Miért nem adtok ki egy román nyelvű lapot?” Elsősorban a híradás funkcióját betöltő, a román politikai életről beszámoló lapra gondolt – 1922-ben jelent meg először a Marosvásárhelyen akkor kormányzó román Nemzeti Liberális Párt által kiadott és finanszírozott *Mureșul* című lap.¹³⁶ A román betűkészlet azonban nem csupán az első román lap megjelenésének a feltételét készítette elő, hanem a városházára kitűzött hivatalos tájékoztatások kizárólagos román megjelenését is biztosította, ami ellen a magyar tanácsosok rendszeresen panaszt emeltek. Molter Károly visszaemlékezése szerint ez sok esetben hátrányosan érintette a megye és a város lakosságát: „Mert hányat ismerek, aki a földjének jórészét azért vesztette el, mivel nem tudta, milyen rendelet van kifüggesztve a városháza kapuján.”¹³⁷

Az első két parlamenti választás,¹³⁸ amelyet immár a román impérium alatt tartottak, gyakorlatilag a magyar lakosság

¹³⁵ Dorin BORDA: *Presă românească mureșeană (1910–1940)*. Editura Ardealul, Târgu-Mureș, 2010. 18., 41.

¹³⁶ Dorin BORDA: i. m. 20–21.

¹³⁷ MOLTER Károly: Erdély történelmi hangulata 1916-tól Trianonig. In: KACSÓ Sándor (szerk.): *Erdélyi magyar évkönyv, 1937. A kisebbségi magyar polgár kézikönyve*. Brassói Lapok és a Népújság kiadása, Brassó, 1937. 47.

¹³⁸ Először 1919. november 2–4. között tartották. A következő évben Ferdinánd király feloszlatta a parlamentet, és a következő választásokat 1920.

részvétele nélkül zajlott. Az 1919-es román parlamenti választáshoz kihasználták a városi (és tulajdonképpen a megyei) magyarság politikai passzivitását, így a képviselői székért induló Aurel Baciú kihívó nélkül indulhatott, akit szavazatok nélkül megválasztottnak nyilvánítottak.¹³⁹ A városi választási körzet szenátusi helyéért két román jelölt versengett: Ioan Popovici nagyszebeni vezérőrnagy, valamint Vasile Suciú mezőkapusi görög katolikus pap, utóbbi nyerte a választást.¹⁴⁰ Az 1920-as parlamenti választásokon is hasonló helyzet alakult ki, azzal a különbséggel, hogy ekkor a marosvásárhelyi szavazóközvetben két román jelölt versenyzett, viszont egyik sem volt marosvásárhelyi (vagy megyei) érdekeltségű politikus.¹⁴¹ A képviselői választáson győztesként kikerülő román Néppárt (Partidul Poporului) jelöltje hajlandó volt találkozni a városi magyar képviselővel exponenseivel, akiknek megígérte, hogy az új kormány segítségével javít a helyzeten.¹⁴² A szenátusi helyet a városi körzetben Ioan Harșia, szintén a román Néppárt jelöltje szerezte meg, aki azonban polgármesteri kinevezése miatt lemondta a felsőházi képviselői tisztséget, pótválasztáson Pricopie Gavrilescu győzött ugyancsak néppárti jelöltként.¹⁴³

A magyar tanácsosok a katonai ostromállapot enyhüléséig (1920 szeptemberétől) kizárólag a helyi tünetmentesítéssel foglalkoztak (közélelmezés, segélyezés, oktatás folytonosságának biztosítása stb.). Közben mindvégig tartották a kapcsolatot a budapesti kormánnyal is, ahonnan támogatások érkeztek a tisztviselőknek, valamint a felekezeti iskoláknak. A támogatás

június 4–7. között tartották. Ioan SCURTU: *Contribuții privind viața politică din România*. Editura științifică și Enciclopedică, București, 1988. 166.

¹³⁹ Traian BOSOANCĂ–Ilie Gh. OPRIS: *Alegerile parlamentare din județul Mureș 1919–1939*. Editura Ardealul, Târgu-Mureș, 2004. 19.

¹⁴⁰ Popovici 707 szavazatot szerzett. Traian BOSOANCĂ–Ilie Gh. OPRIS: i. m. 19.

¹⁴¹ Az egyik jelölt Vasile Chiroiu Máramaros megye volt prefektusa, aki a Román Nemzeti Párt színeiben indult, a másik Octavian Tăslăuanu, a kormányon levő Averescu-féle Néppárt tagja. Traian BOSOANCĂ–Ilie Gh. OPRIS: i. m. 27.

¹⁴² Továbbá próbálkozott a politikai passzivitásbeli álláspontjukon változtatni. *Székely Napló*, 1920. június 3.

¹⁴³ Traian BOSOANCĂ–Ilie Gh. OPRIS: i. m. 29.

eljuttatását és a levelezést titokban bonyolították a vasúton keresztül, a mozdonyvezetők segítségével, a Kolozsvár–Budapest útvonalon.¹⁴⁴

Teljesen új lendületet adott a városi politikai életnek Bernády György hazaérkezése Budapestről, aki egyből bekapcsolódott a helyi viszonyok tisztázásába, irányításába. Marosvásárhelyi főispáni tisztségének felmondásával többnyire Budapesten tevékenykedett a gróf Mikes Ármin Zabolai Erdőgazdálkodása és Fűrésztelepe Rt. igazgatótanácsi állásában. Hazatérésében elsősorban gazdasági és politikai érdekek játszottak közre.¹⁴⁵ A magyar oktatás ügyének tisztázását a városi tanács vezetőivel karöltve végezte, felkeresvén a Kormányzótanácsot annak érdekében, hogy a felekezeti iskolákban akadálymentesen folytatódhasson a következő tanév.¹⁴⁶ A városi iskolaügy másik problémáját a városi leánygimnázium ügye képezte. Az említett oktatási intézményt lefoglalták a román hatóságok,¹⁴⁷ és meghirdették a tanévet a román középiskolai osztályok számára, ami városi szintű tiltakozáshoz vezetett. Elsősorban az iskola státusa volt kérdéses, mivel az a város tulajdonát képezte, a román városvezető és prefektus szeretne volna elérni, hogy a városi tanács beleegyezésével adják át az iskolát a román államnak, ami ellen elsősorban a magyar várospolitikusok tiltakoztak. A vita jogi huzavonát eredményezett, amelynek során a magyar politikusok ígéretet kaptak a román állami szervektől a helyzet megoldására, miközben a román oktatás megalapozása zavartalanul folyt (amit az iskola tulajdonjogi tisztázásáig leg-

¹⁴⁴ Kolozsvár számított elosztóközpontnak, amelyet ebben az időszakban Apáthy István, letartóztatása után pedig Grandpierre Emil vezetett. Erről bővebben lásd BARDI Nándor: i. m. 80. A városban emiatt is sürgették a polgári vasútforgalom mielőbbi helyreállítását, valamint a Kolozsvár–Marosvásárhely-vasútvonal átszállást megkönnyítő összekötését. *Székelly Napló*, 1921. február 19.

¹⁴⁵ FODOR János: Bernády az Országos Magyar Pártban. In: FODOR János–PÁL-ANTAL Sándor–NAGY Miklós Kund (szerk.): *Bernády, a városépítő*. Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány, Marosvásárhely, 2015. 319.

¹⁴⁶ *Székelly Napló*, 1919. augusztus 19.

¹⁴⁷ Ahogyan a városi iskolák legtöbbje, ez az intézmény is hadikórházként működött a háború alatt, így elfoglalását a bevonuló román katonaság végezte.

inkább a tanári fizetések bizonytalansága zavart meg).¹⁴⁸ Az iskola helyzetét 1923-ban Emil Dandea polgármester oldotta meg azzal, hogy az általa kinevezett, román nemzetiségű tanácsosokból álló vezető testület végül átengedte az iskolát a román államnak.

Bernády hazatérésének másik lényeges következménye a városi (és erdélyi) magyarság kimozdítása volt a politikai passzivitásból. A politikai passzivitás miatt nem jöhetett létre hatékony politikai érdekképviselet. Bernády magyarországi információkkal is rendelkezett Bethlen István körétől.¹⁴⁹ A prefektusi kinevezéssel többek között a városi tanács közigazgatási bizottságában kapott szerepet. A bizottságban Bernády mellett Bodor Pál, Bürger Albert, Bálint János, Kovácsy Albert, Tóthfalusy József, Victor Suciú alprefektus, Aurel Baciú, Russu esperes és Pedura állami gazdasági tanácsos is helyet kapott.¹⁵⁰ Kinevezése a román kormányzati körökből érkezett, ugyanis a már említett Mikes Ármin-féle erdővállalat miatt gyakran utazott Bukarestbe, ahol személyes kapcsolatokat alakított ki a Román Királyság főbb kormányzati embereivel. Kapcsolathálójába olyan személyek tartoztak, mint Alexandru Averescu, Alexandru Marghiloman, Take Ionescu, valamint Alexandru Vaitoianu volt és hivatalban lévő miniszterelnökök, Octavian Goga, Iuliu Maniu képviselők.¹⁵¹ Bernádyt 1919-ben, a Kormányzótanáccsal való kapcsolatba lépése után felkereste Maurer Béla, az *Újvilág* szerkesztőségének igazgatója, akit az erdélyi magyar közvélemény renegátnak tekintett a tiltás ellenére való politizálása miatt, ezért Bernády sem vállalta a

¹⁴⁸ A román tanerő elsősorban kolozsvári román vendégtanárokból állt, akik a későbbiekben egyben biztosították a többi városi oktatási intézményben kötelezővé tett román nyelvű képzést. Traian POPA: i. m. 281–284.

¹⁴⁹ Bethlen Istvánnal Mikes Árminon keresztül tarthatta a kapcsolatot, aki a későbbi magyar miniszterelnök sógora (húgának férje) volt, és a közös gazdasági ügyeket sok esetben Bernády intézte, mint ahogy közvetített a magyar és a román gazdasági és kormányzati érdekeltségek között. FODOR JÁNOS: i. m. 319.

¹⁵⁰ *Székely Napló*, 1920. július 15.

¹⁵¹ FODOR JÁNOS: i. m. 319.

vele való együttműködést.¹⁵² Bernády három röpiratot adott ki 1920-ban,¹⁵³ amelyek közül a *Nyílt levél* volt az, amely elsősorban a szélesebb erdélyi magyarsághoz is szólt, ahol már a politikai aktivizmust propagálta egy általa elképzelt Magyar Nemzeti Párt szervezésében, amelynek szerinte „nemzeti, liberális és demokratikus alapokon kell nyugodnia”.¹⁵⁴ Röpiratai publikálása után Averescu felajánlotta neki egy képviselői helyet, amelyet nem fogadott el. A közvélemény nem értett egyet a politikai aktivizmussal, kritizálták a röpiratait, valamint gyanakodva figyelték a bukaresti kapcsolatépítéseit. A *Nyílt levél*t közvetlenül a parlamenti választások előtti napokban publikálta, ezért ha nem lett volna a tiltakozás, valószínűleg indult volna.¹⁵⁵ Ekkor még nem írták alá a trianoni békeszerződést, valamint Bernády akciója a kolozsvári magyar politikai köröket is „sérthette”, amelyek ezért nem tekintették legitimnek. Ez 1920 novemberében derült ki Sepsiszentgyörgyön, ahol Bernádyt hazaárulóként bélyegezték meg, amiért szót emelt a románokkal való együttműködés és a parlamenti képviselőlet érdekében.¹⁵⁶ Ennek ellenére röpiratának gondolatait a Kós Károly, Paál Árpád és Zágony István által kiadott *Kiáltó szó* című írás is tükrözte, amely ekkor már időszerűvé vált.

1921 végén a katonai ostromállapot (a cenzúra és a gyülekezési tilalom szünetelésével) annyira fellazult, hogy a magyarok a sajtóban is bátrabban felvállalhatták a városi szintű politi-

¹⁵² Válaszlevelében barátságos hangnemben utasította vissza Maurer megkeresését, de már ekkor felvázolta, hogy „az erdélyrészi magyarság [...] egy erős nemzeti alapon álló szervezetbe tömörítendő”, viszont a békekötésig ez nem kivitelezhető. ANDJ MS Fond Personal Bernády György 30/1919, 1–4. f.

¹⁵³ Az *Emlékiratot*, amelyet személyesen adott át Alexandru Averescu miniszterelnöknek Sepsiszentgyörgyön 1920. május 25-én, és amely a magyarság főbb jogi sérelmeit sorolta fel, de tartalmazta Bernádynak a Magyar Nemzeti Párt mint egységes politikai képviselőtről leírt elképzelését. A másik röpirat címe *Előterjesztés a magyar tisztviselők és ügyvédek eskütétele tárgyában*, melyet szintén Averescunak címzett. Harmadik röpiratát ugyancsak 1920-ban tette közzé *Nyílt levél* címmel.

¹⁵⁴ Tisztában volt a meglévő kisebb politikai alakulatokkal is, de azokat nem tartotta célszerűnek. BERNÁDY György: i. m. 48.

¹⁵⁵ *Székelly Napló*, 1919. június 3.

¹⁵⁶ *Keletmagyarország*, 1920. november 15. 3.

zálást.¹⁵⁷ Három politikai csoport is körvonalazódott. A szociáldemokraták, akik addig is léteztek, akár illegalitásban is, és tartották a kapcsolatot a bukaresti párttársakkal, 1920-ban már indultak volna a parlamenti választásokon, ám a román hatóságok ezt nem tették lehetővé.¹⁵⁸ A másik kezdeményezés Kovács Elek lapszerkesztőtől származott, aki az Építőiparosok Szövetségével karöltve a Polgári Párt felélesztését kívánta volna városi szinten.¹⁵⁹ Megkezdte szervezkedését Bernády irányításával a sajtóban csak „húszas bizottságként” emlegetett politikai szándékú tömörülés is, amely már megyei és regionális elképzeléseket is dédelgetett.¹⁶⁰ A későbbiekben ez a tömörülés alkotta az erdélyi szinten megalakuló Magyar Szövetség, illetve később az Országos Magyar Párt helyi szervezetének magját.

A Marosvásárhelyen zajló események részben egyedinek számítottak az erdélyi impériumváltás történetében. Egyediségét a sajátos politikai struktúrájú város jellege adta, amely életében az átmenet előtti első törést az 1917-es kormányváltás okozta. Az ekkor ismét kormányközelségbe kerülő, addig ellenzéki politikai elit egy része már nem vett részt az impériumváltást követő városi eseményekben, Magyarországon folytatta a politizálást. Ebbe a kategóriába sorolható Bethlen István, Ugron Gábor, Sebess Dénes, Barabás Endre. Ezzel együtt új politikai szereplők jelentek meg a városi életben, akik korábban semmilyen tisztséget nem töltöttek be a közigazgatásban. Ide tartozott Antalffy Endre, Molter Károly, Csetri János, Turnowsky Sándor, Paál Gusztáv. Ők a helyén maradt városi adminisztrációval (Marthy, Hofbauer, Fekete) együtt jelentették a katonai megszállásig a városvezetést, amelyet a Kormányzótanács

¹⁵⁷ Szeptember 11-én hirdették ki a sajtóban a cenzúra megszüntetését. *Székely Napló*, 1920. szeptember 11.

¹⁵⁸ *Székely Napló*, 1920. május 16.

¹⁵⁹ Az alakuló nagygyűlésükön elsősorban gazdasági és szociális jellegű panaszokat fogalmaztak meg, a pártalakítás csupán másodrendű célként szerepelt. Így csupán a nevében utalt valamelyest a korábbi Polgári Radikális Pártra. *Székely Napló*, 1920. szeptember 14.

¹⁶⁰ Tulajdonképpen ez az alakulat tömörítette magába a városi magyar politikai, köztisztviselői réteg színe-javát, akik közül az alakuló gyűlésen felszólalt Hofbauer Aurél, Bodolla Ferenc, Nemes Mór, Radó Sándor, Sebess Jenő, Csíki Emil. *Székely Napló*, 1920. szeptember 28.

átalakításai szabtak át. Hozzájuk csatlakozott a városi és a megyei politikában egy döntően erdélyi származású román értelmiségi mag. Mellettük tevékenykedett az úgynevezett „régis rendszerből” származó tisztviselői, gazdasági és politikai csoport (Bernády, a sörgyáros Bürger, Fekete, Kovácsy), akik ismét részben betöltötték korábbi funkciójukat, elsősorban az érdekképviselet mellett kardoskodva. A Nemzeti Tanács rövid életű szereplői pedig végleg kiszorultak a közügyekből. További kutatásokra van szükség a városi események tágabb kontextusba helyezéséhez, továbbá a hasonló esetek kiszűréséhez és párhuzamba állításához, amelyek a többi erdélyi városban zajlottak le.